

38934
НО 29
74

ЖАҲОН ШЕЪРИЯТИ
ДУРДОНАЛАРИ

Заҳириддин Муҳаммад
БОБУР

САНГА КЎНГЛУМНИ
ОЛДУРДУМ

Заҳириддин Муҳаммад
БОБУР

САНГА КҮНГЛУМНИ
ОЛДУРДУМ

ТОШКЕНТ
«O ZBEKISTON»
2011

УДК: 821
ББК 84 (5у)1
679

38036
38036

Тузувчи, суз боши ва изоҳлар муаллифи:

Эргаш ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди

FD 38036
38036
38036

ISBN 978-9943-01-658-3

© «O'ZBEKISTON» НМИУ, 2011

НАВОЙНИНГ МУНОСИБ ИЗДОШИ

Заҳириддин Муҳаммад Бобур деганда куз унгимизда узбек адабиётининг Алишер Навоидан кейинги буюк намояндаси, Ҳиндистонда 332 йил ҳукм сурган буюк бобурийлар салтанатига асос солган қудратли давлат арбоби, куплаб музаффар юришларни амалга оширган жасур ва моҳир саркарда, жаҳон мемуар адабиётининг нодир дурдоналаридан булмиш «Бобурнома»ни яратган билимдон ва ҳақгуй муаррих, ислом арконлари ҳақида «Мубаййин» асарини битган забардаст фақиҳ, мумтоз суз санъатининг асосий вазни булмиш аруз тизимини гадқиқ этиб, «Аруз рисоласи»ни ёзган нуктадон адабиётшунос, утмиш ва замондош олиму адиблар ижодини талабчанлик билан баҳолаган нозиктабъ мунаққид, араб ёзувини ислоҳ қилиб, «Бобурий хат»ни кашф этган ижодкор мураббий, машҳур тариқат пири Хожа Аҳрор Валийнинг «Волидия» рисоласини форсийдан шеърӣ усулда таржима қилган маҳоратли мутаржим, туркий мусиқа оҳанглари ҳақида рисола битган мусиқашунос, қатор куйлар яратган бастакор, ҳарб санъати ҳақидаги рисола муаллифи, гузал ҳуснихат соҳиби ҳисобланмиш серқирра фаолият ва истеъдод эгаси булган баркамол бир зот гавдаланади.

Бобур 1483 йили 14 февралда Андижонда Фарғона вилояти ҳокими Умаршайх Мирзо хонадониде туғилади. У «Бобурнома»да «зоду буд Андижон вилояти» деган бир иборани ишлатади. Буни бир неча маънода талқин қилиш мумкин: «туғилиб усган ерим», «бору йуғим»,

«ҳаётим» ва ҳоказо. Унга Туркистон мулкининг уша даврдаги шайх ул-машойихи Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор Валий Заҳириддин деб исм қуяди (Бу исмнинг маъноси динни қўллаб-қувватловчи, диннинг ҳомийси, паноҳи булиб, уни талаффуз қилишга қийналишгани сабабли гулакни Бобур (шер, йулбарс) деб атай бошлайдилар ва у шу ном билан машҳур булиб кетади. Албатта, унинг бу исми олишига довжораклиги ва жасурлиги ҳам сабаб булган).

Бобур хонадони Андижон арки ичида яшар. Умаршайх Мирзо ёз ойларини Сирдарё буйидаги Аҳси қалъасида, йилнинг қолган фаслларини эса Андижонда утказар эди. Бобурнинг болалиги Андижонда утган. Барча теурий шаҳзодалар каби у ҳам саройда махсус мурабийлар, уз даврининг олиму уламолари тарбиясини олди, фикҳ илмини, форс ва араб тилларини, ҳарб санъатини урганди, куплаб адабий-тарихий китобларни мутолаа қилади, илм-фанга ва адабиётга алоҳида меҳр қуяди.

Лекин отасининг бевақт улими Бобурни беғубор ва жушқин болалиги билан эрта хайрлашиб, ҳукмдорлик тожини кийишини тақозо қилади. У Фарғона тахтига утирганида 12 ёшда эди. «Фарғона вилоятида ун икки ёшта подшоҳ булдум», — деб бошлайди унинг узи ҳаёти солномасидан иборат «Бобурнома»ни. Таҳсилнинг чала қолган қисмини у ҳаёт отлиғ буюк муаллимдан олади.

Бобур илк рубойсини 19 ёшида бадиҳа тарзида айтади. Самарқандни иккилчи марта олганида у машҳур шоир Камолиддин Биноий ва Хожа Абулбарака билан мушоира асносида Биноийнинг рубойисига жавобан бир рубой айтиб юборди ва шу пайтгача бир байт-икки байт шеър туқиб юрсам-да, ҳали бирорта ғазални охирига стказган эмас эдим, лекин бир туркий рубой айтиб юбордим, дейди.

Иккинчи марта эса Самарқанддан яна айрилиб, Фарғонадан ҳам маҳрум бўлиб, Тошкентга паноҳ излаб борганида тоғаси Маҳмудхонга қуйидаги машҳур рубо-

ийсини уқиб бергани, лекин узи ҳам шеър ёзадиган хуштабъ тоғасидан тайинли жавоб эшитмаганини қайд этади:

Ёд этмас эмиш кишини меҳнатта киши,
Шод этмас эмиш кунгулни ғурбатта киши.
Кунглум бу ғариблиқта шод улмади ҳеч,
Ғурбатта севунмас эмиш, албатта, киши.

Шундан кейин Сомсийрак навоҳи (атроф, чегара — Э.О.)сидаги Турок чорбогида олти байтдан иборат илк ғазалини тугатганини айтади. У қуйидаги матлаъ билан бошланади:

Жонимдин узга ёри вафодор топмадим,
Кунглумдин узга маҳрами асрор топмадим.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур узбек адабиётининг Алишер Навоийдан кейинги буюк намояндаси ҳисобланади. Чунки машҳур муаррих Мирзо Ҳайдар таъбири билан айтганда: «Туркий шеърни Амир Алишердан кейин ҳеч ким Бобур даражасида ёзган эмас». Чиндан ҳам, Бобур ижоди Навоийдан кейинги алоҳида босқични ташкил этади. У адабиётни ҳаётга, адабий тилни халқ тилига яқинлаштирди. Атоий, Лутфий шеърларидаги халқчиллик Бобур асарларида янгича шаклда қайта тугилди. Хусусан, «Бобурнома» билан у туркий адабиётда реалистик насрни бошлаб берди, солда, халқона услубга асос солди. У уз асарлари мавзусини асосан ҳаётдан олди. Шоир меросининг ҳайратланарли даражада ҳаётийлиги, кунгилга яқинлиги, туйғуларининг табиий ва самимийлиги шундан.

Бобур шеърларида икки девон тузгани маълум. Уларнинг биринчисини Мовароуннаҳр ва Афғонистонда ёзилган (XVI асрда Туркияда Алишер Навоий асарлари учун тузилган «Абушқа» номли луғатда шоирнинг шу биринчи девонидан бир неча мисоллар келтирилган), иккинчисига Ҳиндистонда ёзилган шеърлари киритил-

ган. У узи ҳаётлигидаёқ девонларини кучиртириб, уғиллари, дусту қадрдонлари, қариндошлари, шунингдек, Самарқандга — Шайбонийхоннинг невараси Фулод Султонга ҳам юборган. Лекин бу девонлар бизгача мукамал ҳолда етиб келмаган. Ҳозиргача шоирнинг 119 ғазал, 1 маснуъ шеъри, 209 рубойиси, 10 дан ортиқ туюқ ва қитъалари, 50 дан ортиқ муаммо ва 30 дан зиёд фардлари аниқланган, девони таркибидан умумий ҳажми 270 байтдан иборат 8 маснавий ҳам урин олган.

Кейинги йилларда адабиётшунос олима Шафиқа Ёрқин Бобурнинг Туркиядаги Истанбул университети кутубхонаси туркий қулёзмалар булимида 3743 рақами остида сақланаётган девонидаги, унинг ҳозиргача нашр этилган тупламларига кирмаган узбек тилидаги 5 ғазали, 9 қитъаси, 5 рубойиси, 9 маснавий шеъри, 10 туртлиги, 2 туюғи, 40 дан ортиқ фардлари, қатор маснуъ шеърлари, 1 маснуъ таржеъбанли, 2 номасини эълон қилди.

«Мубаййин» («Тушунтириш») — Бобурнинг ўғиллари Ҳумоюн ва Комронлар учун фикҳий қулланма сифатида ёзган асари. У маснавий шаклида булиб, беш қисмдан иборат: «Эътиқодия» деб номланган биринчи қисмида иймон асослари, «Китоб ус-салот»да — намоз уқиш қоидалари, «Китоб ус-савм»да — рўза тутиш йул-йуриқлари, «Китоб уз-закот»да — закот беришга оид тавсиялар, «Китоб ул-ҳаж»да — ҳаж арконлари ҳақида шеърий усулда қисқа, тушунарли маълумотлар берилди.

«Аруз рисоласи» эса мумтоз шеъриятимизнинг асосий улчови булмиш арузни урганишда муҳим манбалардан бири ҳисобланади. Бу Алишер Навоийнинг «Мезон ул-авзон»идан кейин туркий тилда аруз ҳақида ёзилган иккинчи йирик тадқиқот эди. Унда XIV—XVI асрларда яшаб ижод этган 60 дан ортиқ шоирнинг номи зикр этилади ва уларнинг асарларидан парчалар келтирилади.

Бобур моҳир таржимон ҳам булиб, 1527 йил октябрда Ҳиндистонда оғир хасталикка чалинганида нақшбандия тариқатининг улуғ арбобларидан Хожа Аҳрор Ва-

лийнинг руҳидан мадад сураб, унинг «Волидия» рисо-
ласи таржимасига киришади ва қисқа муддатда 243 байт-
ли ушбу асарини тугатади. Қизиғи, таржима тугаши
билан у оёққа туриб кетади.

Бундан ташқари, у араб алифбосини ислоҳ қилиб,
ёзувни соддалаштириш ва осонлаштириш, уни туркий
тил ва талаффуз мезонларига мослаштириш мақсадида
«Хатти Бобурий»ни ихтиро этган. Унинг мусиқа санъа-
ти ва ҳарб ишларига доир рисолалари ҳам булиб, улар
ҳозиргача топилмаган. Инглиз шарқшуноси ва «Бобур-
нома» таржимони Уильям Эрскиннинг ёзишича, унинг
мусиқа ҳақидаги рисоласи бу соҳада уzigача яратилган
асарлардан анча устун булган. Бобур яхши бастакор ҳам
бўлиб, у яратган гузал ва дилкаш куй-қушиқлар унинг
вафотидан кейин ҳам халқ оғзидан тушмаган.

Бобур ғазал, рубоий, туюқ, қитъа, фард, маснавий
жанрларида қалам тебратиб, айниқса, ғазал ва рубоий-
да юксак маҳорат курсатган. Албатта, унинг ижодида
ҳам буюк салафларига эргашиб ёзилган анъанавий ишқу
муҳаббат мавзуидаги шеърлар купчиликни ташкил эта-
ди. Айни пайтда, шоир реал ҳаёт тасвири, кундалик
воқеалар баёни, шахсий кечинмалар тасвирига кенг урин
беради. Бу шеърларда ватан соғинчию гурбат гами, за-
фарлар қувончию мағлубиятлар алами узининг ёрқин
бадий ифодасини топган. Тақдир зарбалари ва замона
адолатсизликларидан шикоят, хиёнат аҳлини фош этиш
ва узини ёзғириш оҳанглари ҳам етакчи урин тутади.
Хусусан, ҳасби ҳол, кунгил кайфияти ифодаланган
шеърлари узининг ҳаққонияти ва самимияти билан аж-
ралиб туради. Баъзи шеърларида табиат манзаралари-
нинг гузал ва бетакрор чизгиларини учратамиз. Улар
орасида инсоний комилликка даъват қилиб, илму маъ-
рифатнинг аҳамиятини улуглаб, дунё, нафс, ҳою ҳавас-
лар, жоҳиллик ва ғофилликни қоралаб ёзилган, панд-
насихат йуналишидаги шеърлар ҳам анча-мунча. Ен-
гил ва равон услуб, содда ва тушунарли тил, табиий ва
самимий ифода тарзи ҳаётий ҳодисалар ва шахсий ке-

чинмалар талқини билан уйғунлашиб, Бобур шеърятининг фавқулодда халқчиллиги ва бадий баркамоллигини таъминлаган.

Бобур уз асарларининг мавзуини асосан ҳаётдан олди: узи курган-билган, қалбидан утказган, узини тулқинлантирган нарсалар, кечинмалар ҳақида қалам тебратади. Юрагини дастурхон каби уқувчи олдиға ёзади: ҳеч нарсани яширмай, кунгида борини тукади.

Бобур шеърларининг ҳаётийлиги уларнинг ижодхонада эмас, балки ҳаёт қозонининг ичида туриб ижод қилинганлигидир. У бир умр одамлар орасида яшади, қизгин фаолият билан банд булди. Ҳатто ижод учун хилватга чекинишга ҳам ҳамиша вақт топавермаган. Шунинг учун бу шеърятда курашчан рух устувор. Умри курашда утган шоирнинг шеъри бошқача булиши ҳам мумкин эмас. Албатта, унда умри илму ижод қолиб, тожу тахт ташвишида утаётганидан шикоят қилиш, уз фаолиятдан қониқмаслик туйғулари, мағлубият онларидаги тушкунлик мотивлари ҳам учрайди. Лекин, бир бутун олганда, Бобур шеърятини некбин ва курашчан шеърят.

Бобурни уқувчи худди узининг яқин ҳамсуҳбати, сирдошидай қабул қилади. Чунки Бобур уқувчи билан узини тенг тутиб гапиради, фазилатлари хусусида уртоқлашибгина қолмай, қусурларини ҳам мардлик билан очиб ташлайди. Бундай очиқ-ойдин иқроп шоирни уқувчига яқинлаштиради, уларни узаро қадрдон қилиб қуяди.

Бобур шеърларини ичдан нурлантириб турган энг муҳим хусусият бу — унинг беқиёс даражалаги самимияти. Таъбир жоиз булса, замин уз уқи атрофидан айлангани каби Бобур шеърлари ҳам самимият атрофида айланади.

Бобур ҳаётнинг кузига тик қарайди, тақдир зарбаларидан довдираб қолмайди, ҳар қандай шароитда курашиш учун ўзида куч топади. Кургуликларни куравериб, дийдаси қотиб кетган бу матонатли инсон ҳаёт шафқатсизликлари олдида даҳшатга тушмайди. Қисматнинг шафқатсиз қули уни тугилган юртидан бадарға қилгани-

да табиатидаги туғма шижоат ва ирода туфайли у бегона юртларда жон сақлаб қолдигина эмас, балки уч асрдан ортиқ ҳукм сурган буюк бобурийлар салтанатига асос солди. Бундай узоқ муддат ҳукмронлик қилган сулолалар жаҳон тарихида жуда кам, Шарқ халқлари тарихида ку инчунин. Бобурнинг бетакрор шахсият сифатида бутун дунё аҳлини қизиқтириб келаётгани шундан. «Бобур Шарқ мамлакатлари тахтига ярашиб тушган ҳукмдорларнинг ёрқин намояндаларидан биридир. Унинг шахси олийжаноб инсон ва улуғ шоҳга мансуб булган фазилатлардан таркиб топган, — деб езади Уильям Эрскин. — Кечирган ҳаёти, жангу жадаллар ва саргузаштлар борасида авлодларидан ҳеч бири унинг тақдирини такрорлай олмади». Зеро, мард одам аввал узидан бошлайди. Шунинг учун ҳам Хайридин Султон: «Бобур — инсонлар ичида энг рост уйдир», — деб лутф этган эди.

Бобурнинг ўзи бу ҳақда шундай езади:

Бу олам аро ажаб аламлар курдум,
Олам элидин турфа ситамлар курдум.
Ҳар ким бу «Вақоеъ»ни укур, билгайким,
Не ранжу не меҳнату не гамлар курдум.

Қизи Гулбаданбегимнинг эътироф этишича, Амир Темур замонидан буен утган подшоҳлар ичида у каби беҳаловат шоҳ булмаган. Чиндан ҳам, ҳали болалигидаёқ тақдир уни баюлар гирдобига отди. У бошидан кечирган қисмат синовлари бемалол унта одамга ҳам етиб ортади. Ҳаётнинг ҳар қанча машаққатлари булса, мардона енгиб утган, шум фалакнинг барча найрангларига сабот билан бардош берган, замонанинг купгина адолатсизликларини курган, одамларнинг жабру жафолари, хиёнатларига чидаган, шунга қарамай, деярли осуда умр кечирмасдан дунёдан утаётган бир инсон шундай дейишга минг карра ҳақли эди. Бошқа бир ғазалида бу фикр янада ривожланиб, кенгайиб, очиқ-ошкор тус олади:

Ҳар ёнғаким азм этсам, енимда борур меҳнат,
Ҳар сориким юзлансам, ўтрумға келур қайғу.

Юз жавру ситам курган, минг меҳнату гам курган,
Осойише кам курган мендек яна бир борму?!

Лекин Бобур бағри кенг, меҳри даре инсон булган:
узига ёмошлик қилганларнинг ҳам гуноҳидан утиб, қули-
дан келганча уларга яхшилик курсатган. «Бобурнома»да
бу борада сзилган куллаб ёрқин мисолларни учратамиз.
Ҳасанхожа Нисорийнинг ёзишича: «Кимки жаҳонпаноҳ
даргоҳига илтижо қилган булса, подшоҳнинг инъомидан
баҳраманд булди ва фазл дастурхони неъматидан қуруқ
қолмади. Даре мисол қули билан саховат оламга эркин-
лик берди». Ҳиндистонни олиб, ҳинд подшоҳларининг
бой хазинасини қулга киритганида-ку, нафақат жангда
қатнашганлар, қатнашмаганларни ҳам турли эҳсонлар
билан сийлайди; Самарқанд, Хуросон, Қашқар ва Ироқ-
даги қариндош-уруғларига совға-саломлар йуллайди; Са-
марқанд ва Хуросондаги машҳур шайхларга, ҳағто Макка
ва Мадинага назр-ниёзлар юборади. Ҳар тарафга чоғар-
лар жўнатиб, қариндош-уруғлари, ота-боболарига хизмат
қилганлар, умуман, Темур ва Чингизхон авлодидан булган
барча кишиларни ҳузурига даъват этади. Худо бизга улуг
Ҳиндистон мамлакатини ато қилди, келинлар, то бу дав-
латни биргаликда бошқарайлик, дейди. Чунки у жаҳонда
фақат яхшилик пойдорлигига, одам боласидан фақат ях-
шилик қолишига ишонган. Шунинг учун ҳам барча элга
яхшилик қилки, бундан яхши нарса йуқ, токи дунёда
фалон кишидан яхшилик қолди, деб эл эслаб юрсин, де-
ган ақида билан яшаган:

Бори элга яхшилик қилгилки, мундин яхши йуқ —
Ким, дегайлар даҳр аро қолди фалондин яхшилиг!

Футувват (X асрдан бошлаб Мовароуннаҳр ва Хуро-
сонда халқнинг оғирини енгил қилиш, зolim ҳукмдор-
ларга қарши курашиш, уюшган ҳолда элу юртни ташқи

душманларлан ҳимоя этиш мақсадида пайдо булиб, узида халқ ичидан чиққан турли касб-ҳунар эгаларини бирлаштирган ҳаракат. Бу тоифа жавонмардлар, фатиилар, ахийлар, айёрлар деб ҳам юритилган — Э.О.) аҳли орасида яхшиликка яхшилик — ҳамманинг иши, ёмонликка яхшилик — мард кишининг иши деган машҳур ҳикмат бор. Ҳақиқий жавонмардликни амалда намойиш қилган мард ва танги, саховат ва шижоат соҳиби булган Бобур ҳам жавонмард ҳукмдорнинг ҳаётий тимсоли булган. Бинобарин, тақдири ҳар қанча оғир кечгани, замон ва одамлардан куп жабру жафо курганига қарамай, Бобурнинг ёмонликка ёмонлик билан жавоб бериши мумкин эмас эди ва унинг бутун ҳаёти бунинг ёрқин исботидир.

Турмушнинг барча аччиқ-чучугини тотган, катта ҳаёт тажрибасига эга булган Бобурнинг купгина байтлари ҳикматдай жаранглайди. Лекин у атай насиҳат қилмайди, бу унинг ҳаётий кузатишлари ва хулосаларидан келиб чиқади. Айтайлик, агар уз олдингга бирор-бир мақсад куйиб, унга етишишни тиласанг, гафлат уйқусидан уйғон, чунки мақсалга ким бедорроқ булса, уша етишади деб теран ҳаётий ҳақиқатни халқона лунда услуб ва содда тилда таъсирчан баён қилади:

Гафлат уйқусидин уйғон гар тилар булсанг мурод —
Ким, стар мақсалга ҳар ким булса ул бедорроқ.

Бобурнинг ақидаси ва ҳаётий тажрибасига кура ҳар ким қилмишидан топади: яхши одам ёмонлик қилиши мумкин эмас, ёмон кимсага эса яхшилик ҳайф; худди шундай вафо қилган вафо курали, жафо қилган жафо. Бу фикрлар унинг шеърӣй ҳикмат даражасига кутарилган куйидаги рубоийсида узининг ёрқин ифодасини топган:

Ҳар кимки вафо қилса, вафо топқусидур,
Ҳар кимки жафо қилса, жафо топқусидур.
Яхши киши курмагай ёмонлиқ ҳаргиз,
Ҳар кимки ёмон бўлса, жазо топқусидур.

Аслида ихчамлик, лундалик, уткирлик, тушунарлик ва таъсирчанлик ҳикматли сузнинг асосий хусусиятлари булиб, Бобур уз ҳикматларида бу талабларга ортиғи билан риюя қилган. Шоир қаламига мансуб мазмунан теран, бадний баркамол ҳикматларнинг асрларни буйлаб келгани ва бундан кейин ҳам уз аҳамиятини йўқотмаслиги сири шунда.

«Бобурнома» — XVI аср узбек насрининг бетакрор намунаси булиб, бу мемуар ва тарихий-илмий асар тахминан 1518—1530 йилларда ёзилган. «Бобурия», «Воқеоти Бобур», «Воқсаннома», «Тузуки Бобурий», «Табақоти Бобурий» ва «Таворихи Бобур» номлари билан ҳам машҳур. Бобурнинг узи «Вақосъ» ва «Тарих» номлари билан тилга олган. Унда 1494—1530 йилларда Марказий Осиё, Афғонистон ва Ҳиндистондаги воқеалар муаллиф ҳасти ва фаолияти, унинг холис муносабати ва баҳоси билан боғлиқ ҳолда уга аниқлик билан ёритиб берилган.

«Бобурнома»да баён қилинган воқеалар содир булиш урни ва вақтига кура учга: Мовароуннаҳр (1494—1504), Афғонистон (1504—1524) ва Ҳиндистон (1525—1530)да Бобур ҳукмдорлик қилган даврга булинади. Биринчи қисмда 12 ёшли Бобурнинг Фарғона тахтига утириши (1494)дан бошланган, теурийлар уртасида авж олган узаро урушлар (XV асрнинг 90-йиллари), Самарқанд тахти учун Шайбонийхонга қарши олиб борган жангу жадаллари (1497—1501) ва барча саъй-ҳаракатларининг беҳуда кетиб, Кобулга юз тутишигача (1504) булган воқеалар кенг ёритилади. Иккинчи қисм Кобулни забт этиб, бу ерда марказлашган давлат тузиш учун кураши, ички тартиб-интизом урнагиши, мамлакат тараққиёти ва ободонлиги учун олиб борган саъй-ҳаракатлари, Исмоил Сафавий билан иттифоқ тузиб, Самарқанд тахтини эгаллаши (1511), лекин шайбонийлардан енгилиб (1512), яна Кобулга қайтиши ва Ҳиндистон юришига тайёргарлик куриши билан боғлиқ ҳодисаларни уз ичига олади. Учунчи қисми эса Бобурнинг Панипат жангида Деҳли султони Иброҳим Лудийни енгиб, Ҳиндистонни

эгаллаши. Рано Сангони мағлубиятга учратиб, Шимоллий Ҳиндистонни ҳам узига буйсундиргани (1527) ва бобурийлар давлатини барпо этгани ҳақидаги маълумотлардан иборат.

«Бобурнома» тарихий-мемуар асари шоирга оламшумул шухрат келтирди. Унда XV аср охири — XVI аср бошларида Мовароуннаҳр, Хуросон ва Ҳиндистонда кечган воқеалар, темурийлар салтанатининг инқирози, шайбонийларнинг ҳокимият тепасига келиши содда услуб, самимий руҳда узининг ҳаққоний ифодасини топган. Асарда Ҳусайн Бойқаро, Муҳаммад Шайбоний, Убайдуллоҳон, Шоҳ Исмоил Сафавий, Иброҳим Лудий каби унлаб ҳукмдорлар, Алишер Навоий, Камолиддин Биноий, Беҳзод, Хондамир, Мирзо Ҳайдар сингари қатор адабиёт ва санъат намояндлари туғрисида маълумот ва хотиралар келтирилган.

Қомусий характердаги бу асарда, шунингдек, Мовароуннаҳр, Афғонистон ва Ҳиндистон мамлакатлари тарихи, маданияти, габиати, ҳайвонот ва усимлик дунеси, шаҳар ва қишлоқлари, бу ерларда яшайдиган халқларнинг турмуш тарзи, урф-одат ва анъаналари, диний эътиқод ва маросимлари, турли ижтимоий табақалар, ҳарбий санъат ва жанг қуроллари, турли фаиларга оид кундан-кун маълумотлар ва бошқалар урин олган. Айтайлик, асарда мингтача географик ном — мамлакат, шаҳар, қишлоқ, қалъа, дашт, тоғ, довон, дара, даре, куприк, кечик, кул, чашма, боғ, яйлов, утлоқ ва бошқа жойларнинг номлари тилга олинган. Юзлаб географик номлар тарихий ва луғавий жиҳатдан изоҳланган. Асарнинг илмий-танқидий матнини яратган япон олими Эйжи Мано бежиз уни «маълумотлар хазинаси» деб атамаган эди. У шоҳ асари «Бобурнома» билан жаҳоннинг энг машҳур муаррихлари сафидан жой олди.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур 1530 йил 26 декабрда 47 ёшида Аграда вафот этади.

Бобур дастлаб Аградаги Боғи Нурафшонга дафн этилган. Жамна дарёсининг чап қирғоғида барпо этилган

бу боғ Агра марказидан 2,5 км. масофада булиб, ҳозир Ромбоғ деб аталади. Васиятига кура, 1539 йили унинг хоки Кобулга — узи ихлос қуйиб обод қилган Назаргоҳ боғига кучирилган (Кобул шахрининг Шердарвоза тоғи енбағридаги бу боғ ҳозирда Боғи Бобур деб аталади).

Кобулликлар Бобур мақбарасини муқаддас зиёратгоҳ деб билдилар. Ҳар йили 21 март куни — Навруз байрамида аҳоли Боғи Бобурга келиб биринчи кучатни утқзади — шаҳар аҳли учун кучат утқзиш ҳафғалиги шу боғдан бошланади. Кобулга келган киши Бобур мақбарасини зиёрат қилмай кетмайди.

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан кейин Бобур она юртида чинакам ҳурмат-эҳтиром топди. Андижонда «Боғи Бобур» барпо этилиб, бу ерда шоирнинг рамзий қабр-мақбараси, «Бобур ва жаҳон маданияти музейи» ташкил этилди. Шаҳар марказида ва боғда унинг ҳайкали урнатилди. Андижонда Бобур номида университет, театр ва кутубхона фаолият курсатмоқда. Андижоннинг марказий кучаларидан бирига, Тошкентдаги истироҳат боғи ва кучага, Хонобод туманидаги истироҳат боғига ҳам улуғ ватандошимиз номи берилган. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг Бобур номидаги медали таъсис этилган.

1993 йил 23 декабрда Халқаро Бобур жамғармаси ташкил этилиб, табиатшунос олим Зокиржон Машрабов раҳбарлигида у 10 дан ортиқ Шарқ мамлакатларига илмий сафарлар уюштириб, Бобур ва бобурийлар буйича куплаб янги маълумотлар туплади, янги асарларни илмий жиҳатдан муомалага киритди, Бобур ҳақидаги қатор тадқиқотларга ҳомийлик қилди, бир неча илмий, хужжатли фильмлар яратилди. Бобуршунослик соҳасида мукофотлар таъсис этиб, Бобур ва бобурийлар буйича тадқиқотлар олиб бораётган мутахассисларни тақдирлаб келмоқда.

*Эргаш ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди*

ҒАЗАЛЛАР

Не кўрай тубони¹ қадди хушхироминг борида?!
Не қилай сунбулни хағти мушкфоминг² борида?!

Ким Хизр³ суйин оғизлағай⁴ лабингнинг қошида?
Ким Масиҳ⁵ алфозидин⁶ дегай каломинг борида?!

Ошиқингни давлати васлинг била қил муҳтарам,
Ҳусн аҳли ичра мунча эҳтироминг борида.

Биздин айру доим эл бирла ичарсен бодани⁷,
Бизни ҳам гоҳи соғин шурби⁸ мудоминг борида.

¹ *Тубо (Тубий)* — жаннатдаги ранг-баранг мевати ва хушбуй сарсоя дарахт.

Мушкфом — мушк рангли, яъни қора.

² *Хизр* — зулмат қаъридан оби ҳаёт — тириклик сувини излаб тошан ва ундан ичиб, абадий ҳаётга ноил булган пайғамбар. У одамларни мушкул аҳволдан қутқарадиган, уларга туғри йулни курсатадиган халоскор ва ошиқлар ҳомийси ҳисобланади.

⁴ *Оғизламоқ* — тилга олмоқ.

⁵ *Масиҳ* — Исо пайғамбар. Унинг қули теккан — силаган уликка жон кирар экан. Шунинг учун ҳам ул зот ал-Масиҳ — силовчи деб улуғланган. Нафаси ошиққа жон бағишлайдиган маъшуқага ҳам Масиҳ сифатини беришади

⁶ *Алфоз* — сўзлар, иборалар, жумлалар.

⁷ *Бода* — май, шароб, маст қилувчи ичимлик. Бода ва унинг май, шароб каби маънодошлари тасаввуф алабиётида илоҳий тажаллий тимсоли, ишқ ва ирфон (маърифат) рамзи булиб келади.

⁸ *Шурб* — 1) ичиш; 2) улуш, насиба.

Эй кунгул, гар гайр сузи захри қотилдур, не гам,
Лабларидин шарбати юҳйил-изоминг¹ борида.

Тарки номус айлабон бадном булғил ишқ аро,
Ким сени ошиқ дегай номусу номинг борида?!

Бобур, ул гул куйида булбул киби топтинг мақом,
Бир навое рост қил мундоқ мақоминг борида²

* * *

Келтурса юз балони ушал бевафо манга,
Келсун агар юзумни эвурсам³, бало манга!

Нетгаймен ул рафиқ билаким, қилур баса⁴
Меҳру вафо — рақибға, жавру жафо — манга.

Бегона булса ақл мени телбадин, не тонг,
Чун булди ул парисифатим ошно манга.

Оҳу ёшимдин ортадурур заъф, эй табиб,
Билдим ярашмас эмди бу обу ҳаво манга.

Дардим куруб, муолажада зоеъ этма умр —
Ким, жонда дарди ишқдурур бедаво манга.

То ёр кимни истару кунглига ким ёқар,
Ташвиш бежихатдурур охир санго, манга.

Бобур, булубтурур икки кузум йулида турт,
Келса не булди қошима бир-бир манго манга.

¹ *Юҳйил-изом* — суякларни тирилтириш.

² Бу ерда *рост* сузи икки маънода келаяпти: биринчиси — бир ҳақиқий наво қил, иккинчиси — «Шашмақом»нинг шуъбаларидан бири.

³ *Эвуриш* — угириш, буриш; айлантириш.

⁴ *Баса* — куп, ортиқ, зиёда.

Ёғлигингим¹ жон била мен хастадурмен, зор анга,
Хаста жонлар риштасиндиндур магар ҳар гор анга?

Эврудур бошинггаю гоҳи юзунга юз қуяр,
Бу жиҳаттин от эмиш «гулпеч»у гаҳ «гулзор» анга.

Бир чамандур саҳниким, булгай бинафша сарбасар²,
Теграси гулзордурким, булмағай бир хор³ анга.

Ёғлигинг токим юзу кузунгга тегмиш, бордурур
Юз менингдек зору юз минг мен киби бемор анга.

Эй кунгул, юз пора қилса ёр тиғи, ғам ема,
Лутф этиб, гар боғлар улса ёғлиғини ер анга.

Кунглум истар ёғлигингни, балки андин бир насим
Етса Бобурга, эрур жон бирла миннатдор анга!

Ул парининг тиғидин қурқутма мени, эй рақиб,
Ишқида бошимга менинг ҳар не келса, ё насиб!

Эврулуб бошингга, эй ой, қилмишам тарки ватан,
Раҳм қилғил мангаким, саргаштадурмен⁴ ҳам гариб.

Телба булмоқлиғдин узга чорас йуқтур манга,
Ул париру⁵ ногаҳон ар⁶ чиқса уйдин ёсаниб.

¹ *Ёғлиғ* — румол.

² *Сарбасар* — бошдан-оёқ, бутунлай.

³ *Хор* — тикан.

⁴ *Саргашта* — боши аиланган, сарсон, овора.

⁵ *Париру (й)* — пари юзли, гузал.

⁶ *Ар* — агар боғловчисининг қисқартирилган шакли.

Жонда беркитган уқин чекмак¹ манга ранжедурур,
Қўйғил, ул уқни чекай деб ранж чекма. Эй табиб!

Бобуро, ҳаргиз² қулоқ шеърингга ул гул солмади,
Гулга не парвос, юз фарёд қилса андалиб³.

* * *

Эшикингга бош урармен телбалар янглиғ⁴ юруб,
Эй пари, йул бер висолинггаки, кетмай бош уруб.

Сарв⁵ қаддинг борида уз қаддини чун қилди васф,
Утқа еқти боғбон сарви сиҳисин⁶ синдуруб.

Ултуруб эрди, купуб⁷ кетмакка чун азм айлади,
Ёна⁸ тиргузди⁹ мени, алҳамдулиллаҳ¹⁰, ултуруб¹¹.

Кузлари сайд¹² айлар учун телба кунглумни менинг
Қоши ёсини¹³ қуруб, кирпик уқини тулдуруб.

¹ *Чекмак* — бу ерда: тортмоқ, суғурмоқ, чиқармоқ.

² *Ҳаргиз* — ҳеч қачон, асло.

³ *Андалиш* — булбул.

⁴ *Янглиғ* — каби, сингари, ўхшаш.

⁵ *Сарв* — қишин-ёзин кўм-кук бўлиб яшнаб турадиган игнабаргли гузал ва хушқомат дарахт: маҳбубанинг келишган зебо қадди-қоматини унга нисбат берадилар.

⁶ *Сарви сиҳи* — тик ва баланд сарв; мажозан: баланд буйли маҳбуба.

⁷ *Қўпмоқ* — урнидан турмоқ.

⁸ *Ёна* — яна.

⁹ *Тиргузмоқ* — тирилтирмоқ.

¹⁰ *Алҳамдулиллаҳ* — Оллоҳга ҳамд булсин; Худога шукр.

¹¹ *Ултурумоқ* — улдирмоқ.

¹² *Сайд* — ов, шикор.

¹³ *Ё* — ёй, камон.

То сабо¹ зулфини ул гулнинг паришон айлади,
Жон била ақлу кунгулни елга бердим совуруб.

Топшуруб эрдим кунгулни ёрга, чун борди ёр,
Ҳамдам этгим хаста кунглумни Худога топшуруб.

Буйнума занжири ғам, ё бўғзума тиғи ситам,
Ҳар не келса ишқ йулида турубмен телмуруб.

Мен билурмен кузи қотил, лаъли² жонбахш эркинин,
Чунки, Бобур, ҳажрида куп йигладим оғзим қуруб.

* * *

Гофил улма, эй соқий³, гул чоғин ғанимат тут!
Вақти айш эмас боқий, ол чоғир⁴, кетур, бот⁵ тут!

Бу насиҳатим тингла, не булур киши ёнгла⁶,
Не булур экин тонгла⁷, сен бу кун ғанимат тут!

Гофил улма давлатга, узни солма меҳнатга⁸,
Тангри берур албатта, давлат иста, ҳиммат тут!

¹ *Сабо* — Шарқдан эсадиган ёқимли шабада, тонг ели. Тасаввуфда руҳоний маъшуқ томонидан келадиган раҳмоний хушбуй насим. Шунингдек, сабо ошиқларнинг саҳарда чеккан оху ноласини Оллоҳга етказди, деб ҳисоблайдилар.

Лаъл — қизил рангли ялтироқ қимматбаҳо тош: маҳбубанинг чуғдай лабини унга нисбат берадилар.

³ *Соқий* деганда суфийлар Оллоҳни, Муҳаммад алайҳиссаломни, маъшуқани, пир ёки комил инсонни назарда тутадилар. Соқий даврага май улашгани каби улар ҳам одамлар қалбига илоҳий файз бағишлайдилар, ҳақиқий ишқ утини соладилар, ғайб марҳаматидан баҳраманд этадилар.

⁴ *Чоғир* — май, шароб.

⁵ *Бот* — тез, дарров, шитоб, зуд.

⁶ *Ёнг* — янги; қайта.

Тонгла — 1) эртага; 2) қиёмат куни.

⁸ *Меҳнат* — 1) машаққат, қийинчилик; 2) ғам, дард; 3) бало.

Хуштурур висоли ёр, анда булмаса дайёр¹,
Булса васл беағёр² давлату саодат тут!

Гам черики³ беҳаддур, чораси будур, Бобур:
Бодани кўмак келтур, жомни⁴ ҳимоят тут!

* * *

Эй юзи насрин⁵, қомати шамшод⁶,
Неча қилурсен жонима бедод?

Сен киби пуркор⁷, шеваси⁸ бисер⁹.
Билмади, эй ёр, ҳеч киши ёд.

Жаврда нодир, зулмда моҳир,
Ишвала қодир, гамзада устод.

Ёр ғамидин, ҳажр аламидин,
Сабр камидин нолаю фарёд!

Бобури бедил — эй бути¹¹ қотил,
Жаврунга мойил, зулмунга муътод¹².

¹ *Дайёр* — соҳиб, уй эгаси.

Агер — бегоналар, рақиблар, душманлар.

¹ *Черик* — қушин, лашкар.

⁴ *Жом* — қалаҳ, май пиёласи. Жом ва унинг маънодошлари тасаввуфда маърифат зиёсига лиммо-лим кунгил маъносида келлади.

⁵ *Насрин* — оқ хушбуй гул.

⁶ *Шамшод* — кичик ва хушбуй гулли, ҳамиша кум-кук яшнаб турадиган, хушқомат ва чиройли дарахт. Маҳбубанинг келишган қоматини унга нисбат берадилар.

Пуркор — ишчан, фаол.

⁸ *Шева* — 1) одат; 2) ҳунар; 3) ноз-ишва.

⁹ *Бисёр* — куп, ортиқ, зиёда.

Бедил — ошиқ, гирифтор, мубтало.

¹¹ *Бут* — 1) санам; 2) маъшуқа.

¹² *Муътод* — ўрганган, одатланган.

Балои ишқки, ҳар дам манга жафюедур,
Бу ишқдин кеча олмон¹ ажаб балоедур.

Хати² лабиға³ туюш булса, эй кунгул, не ажаб —
Ки, Хизр чашмаи ҳайвонга⁴ раҳнамоедур.

Ярар бу хаста кунгул дардига уқин яраси,
Магарки ҳар яраси ёрнинг давоедур.

Баҳор фаслидуру май ҳавоси бошимда,
Аеқ⁵ тут манга, соқийки, хуш ҳавоедур.

Ул ой рақибға булди рафиқу Бобурнинг
Рафиқу ҳамдами ҳажрида оху воедур.

Янги ой ёр юзи бирла куруб эл шоду хуррамлар,
Манга юзу қошингдин⁶ аиру байрам ойида ғамлар.

Менинг бу тори му⁷ янглиғ танимға тоблар солди
Ул ойнинг юзида сунбул киби зулфидағи ҳамлар.

¹ *Олмон* — олмайман.

² *Хат (т)* — қизларнинг лаби устидаги майин туклар. Тасаввуф истилоҳида ғайб олами.

³ *Лаб* — суфийлар истилоҳида маънавият олаmidан анбиёга малаклар воситасида, авлиёга эса илҳом орқали нозил булдиған калом. Пирнинг илоҳий маърифатга қон сузи ва унинг мазмунини ҳам кузда тутилади.

⁴ *Чашмаи ҳайвон* — оби ҳаёт чашмаси.

⁵ *Аеқ* — май идиши, қадаҳ, жом, коса.

⁶ *Қош* — тасаввуфда илоҳий ва моддий олам чегараси. Пайнасталиғи — Оллоҳ ва оламнинг ягоналиғини, қайрилмаллиғи — суфий дилидаги нафе ва кибрни, узун ва қалинлиғи — ҳақ нулиғини узун ва мураккаблиғини билдиради.

Му (и) — соч, зулф.

Ҳавоға дуди¹ оҳин тутратур ишқ аҳли² ғайратдин³,
Сабо таҳрикидин⁴ ҳар гаҳ паришон бўлса парчамлар⁵.

Очилди зулфию хайлар⁶ намудор⁷ улди юзида,
Гул узра чун бўлур пайдо кеча очилса шабнамлар.

Мену кунжи⁸ ғаму оҳу фиғону ашки⁹ хунолуд¹⁰,
Не хушдур гушаи холи, майи софию ҳамдамлар.

Кунгулни ишқ бузди, не асиғ¹¹ панду насиҳатдин,
Менинг мажруҳ кунглумга ярашмас ушбу марҳамлар.

Юзи наврузи, васли ийдини¹² Бобур, ғанимат тут —
Ки, мундин яхши булмас, булса юз наврузу байрамлар.

* * *

Очилиб икки сочи, юзига ёйилмишлар,
Ёруқ жаҳонни кузумға қоронғу қилмишлар.

Чоғир бағир қонидур барча ишқ аҳлиға,
Зиҳи¹³ аларки, бу майдин даме ойилмишлар¹⁴.

¹ Дуд — тутун.

² Ишқ аҳли — ошиқлар, орифлар.

³ Ғайрат — рашк, ҳасад, қизганиш.

⁴ Таҳрик — ҳаракат.

⁵ Парчам — бу ерда: соч, кокил.

⁶ Хай — тер томчиси.

⁷ Намудор — намоён, зоҳир.

⁸ Кунж — чет, бурчак.

⁹ Ашк — кўз ёши.

¹⁰ Хунолуд — қонга буланган.

¹¹ Асиғ (Осиғ) — фойда, наф, баҳра.

¹² Ийд — байрам, ҳайит

¹³ Зиҳи — нидо калимаси: қандай яхши, таҳсин, офарин.

¹⁴ Ойилмоқ — айрилмоқ.

Не қилсам, айлама, эй ёр, айбким, менда
Жунуну¹ ишқу йигитлик бори² қотилмишлар³.

Салоҳқа⁴ хирад⁵ аҳли мени ёвуқ⁶ дерлар,
Курунги, ушбу чечанлар йироқ ёнгилмишлар⁷.

Не суд⁸ ишқни элдин ёшурмоқ, эй Бобур,
Чу⁹ ҳолатингни бори олам аҳли билмишлар.

* * *

Хати — бинафша, хади¹⁰ — лола, зулфи райҳондур,
Баҳори ҳуснида юзи ажаб гулистондур.

Ики менги¹¹ ою доғи¹² юзу сузи гулу мул¹³,
Қади равону тани жону ирни¹⁴ маржондур.

Қошида чину¹⁵ кузида кину ангабин¹⁶ лабида,
Сузида заҳр ва лекин тилида дармондур.

Қошингға куп бора олмон, нетай, аролиқда,
Ёшим тишинг дуридин айру баҳри¹⁷ Уммондур.

¹ *Жунун* — ошиқлик, савдойилик, узидан беҳабарлик.

² *Бори* — барчаси, ҳаммаси.

³ *Қотилмоқ* — қўшилмоқ, омихта булмоқ.

⁴ *Салоҳ* — зуҳду тақво, ёмон ишлардан узни сақлаш.

⁵ *Хирад* — ақл, идрок, дониш. *Хирад аҳли* — донишмандлар, оқиллар.

⁶ *Ёвуқ* — яқин.

⁷ *Ёнгилмоқ* — бу ерда: янглишмоқ.

⁸ *Суд* — фоида, баҳра, наф.

⁹ *Чу* — чунки; агар; вақтики, модомики; ухшаш, монанд.

¹⁰ *Хад* — юз. ёноқ.

¹¹ *Менг* — хол.

¹² *Доғи (Дағи)* — яна, тагин. ҳамда.

¹³ *Мул* — май, шароб.

¹⁴ *Ири* — лаб.

¹⁵ *Чин* — чимирилиш, ажин.

¹⁶ *Ангабин (Ангубин)* — асал, бол.

¹⁷ *Баҳр* — азим дарё, денгиз.

Утумни тез эгасен ҳар тарафга секретиб оғ,
Саманди¹ ноз ишонини - бир бери ёндур².

Не навъ васф қилай суратинг лағофатини —
Ки, ҳуснунга сенинг, эй руҳ, ақл ҳайрондур.

Жафою жавр агар қилса, Бобуро, нетайин,
Не ихтиер манга, ҳар не қилса, султондур.

* * *

Заъфдин гус менинг бу зор жисмим нолдур⁴ —
Ким, онинг шарҳин демакта хома⁵ тили лолдур.

Заъфлиқ жисмим била бу нотавон кунглум аро
Дард ёр эрканга ушбу эгма қалдим долдур⁶.

Мен дамодам қон югармен ҳажр аёидин, нетай,
Узгаларнинг жоми васли гарчи молломолдур⁷.

Зулфиға вобастамен васлига йуқдур дастрас⁸,
Эй ҳуш ул озодаким⁹, беқайду¹⁰ форигболдур¹¹.

Ул паридин мен нечук жон олтаменким, Бобуро,
Васли мушкил, ҳажри муҳлик¹², ғамзаси қагтолдур.

¹ *Саманд* — от, тулпор, аргумоқ.

Ишон — жилов, тизгин, ихтиер.

² *Ёндур* — бу ерда: қайғар, бур.

⁴ *Нол* — қамши.

⁵ *Хома* — қалам.

⁶ *Дол* — араб алифбосининг саккизинчи ҳарфи; мажозан: эгилган, букилган.

Молломол — гула, лиммо-лим.

⁸ *Вобаста* — боғлиқ.

⁹ *Дастрас* — етишиш, эришиш.

Озода — дунёвий боғлиқликлардан қутулган, беғам, тарки дуне қилган, жавонмард, ларвеш.

¹⁰ *Беқайду* — дунё таъвишларидан озод, эркин.

¹¹ *Форигбол* — хотиржам, кунгли гинч, беташвиш.

¹² *Муҳлик* — ҳалокатли, улдирувчи.

Кук вусмада ул ой коши гуё хаёлдур,
Ё ой бошида кўкта курунган ҳилолдур.

Не навъ ухшасун юзига офтобким,
Онинг заволи бордуру бу безаволдур.

Оғзию икки зулфу қали булмаса манга,
Райҳону сарву гунча курарднн малолдур.

Ушшоқ¹ оҳи елидин осиб² топмасун
Қаддингки, ҳусн боғида нозик ниҳолдур.

Кунглумга дард келгали хам булди қоматим.
Қаллим магарки «дард» снндағи «дол»дур.

Гарчи вафою меҳрни билмас менинг ойим,
Лекин жафою жаврда соҳибкамолдур.

Ҳар неча беиноят эса ер, Бобуро,
Сен қуйма хидматингни-ю, они уёлдур.

* * *

Кунглумни чу ул пари олибтур,
Девона³ булурға не қолибтур?!

Бедил эканимни эмди билгай,
Чун бир киши кўнглини олибтур.

Кунглумни олиб, тағофулин⁴ кур,
Билмасга узини не солибтур.

¹ Ушшоқ — ошиқлар.

Осиб — зиён, зарар, кулфат.

³ Девона — ишққа ошиғу ҳайрону сарганита булган ва сулук-ка мансуб киши. Ошиқнинг мағлубияти девоналик дейилади.

⁴ Тағофул — бепарволик, узни билмасликка солиш.

Зулфунг черигини йиғки, жамън
Бу фитнадин асру¹ қузғолибтур.

Бобур, неча кун кунгулни хуш туг,
Бу олам иши чун мунқалибтур².

* * *

Васлин ул ой манга муҳол қилур,
Ҳажридиш мени хастаҳол қилур.

Билмайин ҳолатимни ул бемехр,
Узгалардек мени хаёл қилур.

Ол³ юзи куз ешимни қон қилди,
Кургач-уқ⁴ деб эдимки, ол қилур.

Сарфароз⁵ этса даҳр⁶, шод улма,
К-охир ул-амр поймол қилур.

Мен киму зуҳду⁷ тавбаким, зоҳид⁸
Неча андишаи маҳол қилур.

Тавба ишин буюрма Бобурға —
Ким, бу ишни ушал усол⁹ қилур.

¹ *Асру* — 1) жуда кўп, беҳисоб; 2) тез, қаттиқ.

² *Мунқалиш* — тескари.

³ *Ол* — қизил, туқ қизил.

⁴ *Уқ* — кучайтириш юкламаси.

⁵ *Сарфароз (Сарафроз)* — юксак, баланд, мағрур.

⁶ *Даҳр* — 1) дунё, олам; 2) давр, замон; 3) ҳаёт.

⁷ *Зуҳд* — дунёдан воз кечиб, тоат-ибодат билан шуғулланиш, тақводорлик, парҳезкорлик, порсолик.

⁸ *Зоҳид* — узлат ва тақвони касб қилиб олиб, дунё лаззатидан юз ўгирган киши. Бу тоифа ишқ ва ирфондан беҳабар булиб, мақсади тақво билан охираи мағфиратини қозониш, Куръонда ваъда қилинган жаннатнинг ҳузур-ҳаловатига етишиш. Сўфийларнинг ҳар икки дунёдан мақсади Худонинг узи, унинг дийдори бўлганлиги учун зоҳидларнинг бу ишини тамағирлик деб ҳисоблайдилар ва уларни танқид қиладилар.

⁹ *Усол* — ўсал, ёмон.

* * *

Мендин узга хасталарга лаълидин дармон берур,
Мен берурмен жону ул умр узгаларга жон берур.

Ошиқи мен, ул қилур ағёрга маҳбублуқ,
Дардманди мен, вале ул узгага дармон берур.

Уқида пайкон¹ эмас, бир қатра ҳайвон суйидур².
Етгач-уқ жонсиз танимга жон ушал пайкон берур.

Қон ёшимни ҳажрида, шеъримни васфида курунг —
Ким, бу янглиғ дурру гавҳар қайси баҳру қон берур.

Булгали қаддиға мойил васлидин маҳруммен,
Бобуро, ул ҳусн наҳли³ бар⁴ магар ҳирмон⁵ берур.

* * *

Қаро зулфунг⁶ фироқида паришон рузгорим⁷ бор,
Юзунгнунг иштиёқида не сабру не қарорим бор.

Лабинг бағримни қон қилди, кузумдин қон равон қилди,
Нега ҳолим ямон қилди, мен ондин бир сурорим бор.

¹ *Пайкон* — ей уқлари, ёй уқларининг учи; мажозан: киприк.

Ҳайвон суйи — оби ҳаёт, тириклик суви, оби ҳаёт, оби бақо, зулоли ҳайвон, Хизр суви, Хизр чашмаси номлари билан юритиладиган мангулик суви. Оби ҳаёт тасаввуфда саъй-ҳаракат билан эришиб булмайдиган, Оллоҳ томонидан узи хоҳлаган бандаларига берилладиган ладуний (илоҳий) илм маъносида келади.

³ *Наҳл* — ниҳол, дарахт.

⁴ *Бар* — ҳосил, мева.

⁵ *Ҳирмон* — маҳрумлик, бенасиблик, ажралиб қолиш.

⁶ *Зулф* — соч, аёлларнинг икки чаккасидаги жамалаги, кокили.

Тасаввуфда у бир неча маънода келади: идрокига ҳеч ким қодир бутмаган илоҳий моҳият; куфр зулмати; йуқлик олами; ваҳдат мартабаси ва ҳоказо. Зулфнинг ҳалқалиги — илоҳий сирлар, узунлиги — оламнинг чексизлиги, беқарорлиги — оламнинг узгарувчанлиги рамзи.

⁷ *Рузгор* — 1) давр, замон; 2) тақдир, қисмат; 3) гурмуш, ҳаёт.

Жаҳондин манга ғам булса, улусдин¹ гар алам булса,
Не ғам юз мунча ҳам булса, сенингдек ғамгусорим² бор.

Агар муслиҳмен³, ар муфсид⁴ ва гар ошиқмен, ар обид⁵,
Не ишинг бор сенинг, зоҳид, менингки ихтиёрим бор.

Фигоним ошти булбулдин, ғами йуқ зарра бу қулдин,
Басе. Бобур, ушал гулдин кунгулда хорхорим⁶ бор.

* * *

Гул жамолин ёпқон ул гулнинг ики райҳонидур,
Гунча сиррин очқон ул икки лаби хандонидур.

Ул мусалсал⁷ икки зулфи гул юзининг даврида⁸,
Гул уза ағнар, магар ул иккининг давронидур.

Уқи захмини куруб ҳар ён танимда, эл дегай —
Ким, бу куҳи⁹ дарлнинг ул лолаи нуъмонидур¹⁰.

Сел эмасдур ер юзин тутқон — кузумнинг ёшидур!
Раъд¹¹ эмасдур кукка чирмашқон — кунгул афгонидур!¹²

¹ Улус — халқ, эл, омма.

² Ғамгусор — ғамни кетказувчи, кунгилни очувчи, ғамхур, меҳрибон.

³ Муслиҳ — хайрихоҳ, сулҳга келтирувчи.

⁴ Муфсид — бузуқи, бадкор.

⁵ Обид — тоат-ибодат қилувчи, художуй.

⁶ Хорхор — ғам, қайғу, безовталиқ.

⁷ Мусалсал — ҳаяқ-ҳаяқ, бир-бирига уланган.

⁸ Даврида — бу ерда: теграсида, атрофида.

⁹ Куҳ — тоғ.

¹⁰ Лолаи нуъмон — қизил лола.

¹¹ Раъд — момақалди роқ.

¹² Афгон — фигонлар, нолатар, фаредлар.

Ложарам¹, булғай паришону ҳавойи мен киби
Зарра янглиғ кимки бир хуршид - саргардонидур.

Ул пари ишқида, Бобур, кунглум андоқ телбадур —
Ким, сочи занжиридур, чоҳи зақан² зиндонидур.

* * *

Менинг кунглумки, гулнинг гунчасидек таҳ-батаҳ⁴ қондур,
Агар юз минг баҳор улса. очилмоғи не имкондур.

Агар ул қоши ёсиз боғ гаштин орзу қилсам,
Кузумга уқдурур сарву кунгулга гунча пайкондур.

Баҳору боғ сайрин не қилайким, дилситонимнинг⁵
Юзи — гул, зулфи — сунбул, қомати сарви хиромондур⁶.

Висоли лаззатидин руҳ топмоғлиқ эрур душвор⁷,
Фироқи шиддатида йуқса жон бермаклик осондур.

Бошидин эврулур⁸ армони бирла улдум, эй Бобур,
Менинг наъшимни⁹ бори ул пари куйидин айлондур.

¹ *Ложарам* — шунинг учун, албатта, шубҳасиз.

Хуршид — қуёш, офтоб.

² *Чоҳи зақан (Занаҳдон)* — ияк чуқурчаси.

³ *Таҳ-батаҳ* — қаватма-қават.

⁴ *Дилситон* — дилни олувчи, кунгилни ўзига асир қилувчи; маҳбуба, маъшуқа.

⁵ *Сарви хиромон (Сарви равон)* — хиром айлайдиган сарв, яъни гузал юришли маҳбуба.

⁶ *Душвор* — қийин, оғир, мушкул.

⁷ *Эврилмоқ* — айланмоқ.

⁸ *Наъш* — тобут; жасад.

* * *

Агарчи сенсизин сабр айламак, эй ёр, мушкилдур,
Сенинг бирла чиқишмоғлиқ доғи бисёр мушкилдур.

Мизожинг нозику сен — тунду¹, мен — бир беадаб телба,
Санга ҳолимин қилмоқ, эй пари, изҳор мушкилдур.

Не осиф нолаю фарёд хоболуд² бахтимдин,
Бу унлар бирла чун қилмоқ ани бедор мушкилдур.

Манга осондурур булса агар юз минг туман³ душман,
Вале булмоқ жаҳонда, эй кунгул, беёр мушкилдур.

Висолинким тиларсен, нозини хуш тортғил, Бобур —
Ки, олам боғида топмоқ гули бехор⁴ мушкилдур.

* * *

Ичгуча жоми ажал кунглумда ул соқи(й)дурур,
Тулғуча паймонам ул соқи(й) била боқи(й)дурур.

Бош кутармон бодадин чун бор аёғи ургада,
Қуймон илкимдин⁵ аёқ чун жилвагар соқи(й)дурур.

Эгма қаддим айб қилма қоши ёлар ишқида,
Янги ойдек хам булур гар худ⁷ фалак тоқидурур.

¹ *Тунд* — тез, шиддатли; асов; уткир, аччиқ; ғазабли.

² *Хоболуд* — уйқусираган; нозли, карашмали.

³ *Туман* — ўн минг; мажозан: беҳисоб.

⁴ *Бехор* — тикансиз.

⁵ *Паимона* — қалаҳ, май косаси.

⁶ *Илик (Илиг)* — қул.

⁷ *Худ* — худди, узи.

Ул ҳилолинг¹ бирла хуршидинг сифотин ёзғали
Мухтасардур² филмасал³ гар чарх авроқидурур⁴.

Ишқ ила майдин кунгулни тутмоғинг не судким,
Дард нафъидур нечукким, заҳр тарёқидурур⁵.

Гурқлар хагги насибинг булмаса, Бобур, не тонг⁶,
Бобурий хатти эмасдур, хатти сигноқи(й)дурур.

* * *

Ёрдин озор кунглум ичра беҳад бордур,
Эй хуш ул кунгул, анга не ёру не озордур.

Йуқтурур гар ёр — йуқтур тоқату сабру шикеб⁷.
Ёр агар бордур, жафою жавру меҳнат ёрдур.

Неча курсатсам вафою меҳр, этар жавру жафо,
Нечаким мен зормен, мендин ул ой безордур.

Кузи⁸ ҳажрида, юзи⁹ ёдида, сузи шавқида¹⁰,
Хотирим афгору¹¹ жисмим зору куз хунбордур¹².

¹ *Ҳилол* — уч кунлик ой; мажозан: маҳбубанинг маъсум ва гузал чеҳраси; қайрилма қоши.

² *Мухтасар* — қисқа.

³ *Филмасал* — гўё, масалан, фаразан.

⁴ *Авроқ* — варақлар, саҳифалар.

⁵ *Тарёқ (Тарёк)* — заҳарни лафъ қиладиган дори.

⁶ *Нетонг* — не ажаб.

⁷ *Шикеб* — сабр, тоқат; ором, тинчлик.

⁸ *Куз* — комил инсон тимсоли. Чунки у фақат узгаларни куради-ю, узини курмайди. Кузни севиш орқали илоҳий жамолни севиш ифодаланади.

⁹ *Юз* — тасаввуфда илоҳиёт жамоли тимсоли ва комил инсон чеҳраси.

¹⁰ *Шавқ* — *Ҳақ* ва солиқ ўртасидаги яқинликнинг кучайиши, иштиёқ ва истак галабасидан қалбнинг сурурга тулиши.

¹¹ *Афгор (Фигор)* — мажруҳ, эзилган.

¹² *Хунбор* — қон йиғловчи.

Сенда, Бобур, йуқ гунаҳ, ёрнинг итоби¹ кам эмас.
Журмсиз² доим итоб айлар — ажаб дилдордур.

* * *

Юзида ул лаби хандон курунур,
Сутга куп боқса, бале, қон курунур.

Хатти мушкинмудурур гул юзида,
Ё суман³ устида райҳон курунур?

Курмагай хотирини жамъ узга,
Кимга ул зулфи паришон курунур.

Ишқни эл не хаёл айлабдур,
Асру мушкилдурур — осон курунур.

Сарв буйлуқ санаминг, эй Бобур,
Рост айтай, сузи ёлғон курунур.

* * *

Баҳор айёмидур, доғи йингитликнинг авонидур⁴,
Кетур, соқий, шароби нобким⁵, ишрат замонидур.

Гаҳи саҳро узори⁶ лола шаклидин эрур гулгун⁷,
Гаҳи саҳни чаман гул чехрасидин арғувонидур⁸.

¹ *Итоб* — маломат, таъна; қаҳр, газаб. Тасаввуфда икки маънода келади: маъшуқанинг ошиққа ва ошиқнинг уз нафсига итоб айлаши.

² *Журм* — айб, гуноҳ.

Суман — хушбуй оқ гул, ёсмин.

³ *Авон* — вақт, замон, мавсум.

⁴ *Шароби ноб* — тоза, тиниқ шароб.

⁵ *Узор* — юз, чехра, жамол.

⁶ *Гулгун* — гулранг, пуштиранг, қизил.

⁷ *Арғувон* — гуллари ниҳоятда қизил буладиган дарахт; мажозан: қизил ранг.

Яна сахни чаман булди мунаққаш¹ ранги гуллардин,
Магарким сунънинг наққошига² ранг имтиҳонидур.

Юзунг, эй сарв, жоним гулшанининг тоза гулзори,
Қадинг, эй гул, ҳаётим боғининг сарви равонидур.

Не ерда булсанг, эй гул, андадур, чун жони Бобурнинг,
Фарибингга тараҳхум³ айлагилким, анда жонидур.

* * *

То узулди кунглум ул ой қаддин афсурдадур⁴—
Ким, узулган гунча гулнинг шохидин пажмурдадур⁵.

Куксум ичра таҳ-батаҳ қонни бағир қилманг хаёл —
Ким, ашинг ишқин йулила бир таҳ⁶ этган гурдадур⁷.

Ҳусн курмас кузларим, кунглум доғи ишқ истамас,
Гунёким кўзларимдур куру кунглум мурдадур.

Тан ҳижобин⁸ рафъ⁹ қил, гар ёр васлин истасанг,
Эй кунгул, билким, арода ҳойил¹⁰ ушбу пардадур.

Борму эркин ишқ элинда, балки олам аҳлида
Мунча чоғлиғ ҳасрату андуҳким Бобурдадур?!

Мунаққаш — нақшланган, зийнатланган.

Сунъ наққоши — Худо.

³ *Тараҳхум* — раҳм қилиш, шафқат этиш.

⁴ *Афсурда* — эзилган, сулгин, тушкун, ғамгин, хаста.

⁵ *Пажмурда* — эзилган, хаста.

⁶ *Таҳ* — тағ, паст.

⁷ *Гурда* — буйрак.

⁸ *Ҳижоб* — парда. Тасаввуфда Ҳақ ва банда, ошиқ ва маъшук уртасидаги тўсиқларга ишора қилинади.

⁹ *Рафъ* — юксалиш, кутарилиш.

¹⁰ *Ҳойил* — тусиқ, монёлик қилувчи.

* * *

Ғурбатта ул ой ҳажри мени пир¹ қилибтур,
Ҳижрон била ғурбат менга таъсир қилибтур.

Мақдур² боринча қилурам саъйи висолинг,
То Тенгрини билмонки, не тақдир қилибтур.

Ғақдирдур ул ёну бу ён солғучи, йуқса,
Кимга ҳаваси Санбалу Татйир³ қилибтур?

Бу Ҳинд ери ҳосилидин куп кунгул олдим,
Не судки, бу ер мени дилгир⁴ қилибтур.

Сендин бу қадар қолди йироқ — улмади Бобур,
Маъзур тут, эй ёрки, тақсир⁵ қилибтур.

* * *

Сендек менга бир ёри жафокор топилмас,
Мендек сенга бир зори вафодор топилмас.

Бу шаклу шамоийил била худ ҳуру парисен —
Ким, жинси башар ичра бу миқдор топилмас.

Ағёр куз олидаю ул ёр аён йуқ,
Ғам хори кунгул ичраю ғамхор⁶ топилмас.

Эй гул, мени зор этмаки, ҳуснунг чаманида
Кузни юуб-очқунча бу гулзор топилмас.

Бобур, сени чун ёр деди — ёрлиғ этгил,
Оламда кишига йуқ эса ёр топилмас.

¹ Пир — қари, кекса.

² Мақдур — қувват, имконият.

³ Санбалу Татйир — Ҳиндистондаги жойлар номи.

⁴ Дилгир — юракни сиқадиган, ғамгин.

⁵ Тақсир — суетлик.

⁶ Ғамхор — ғамхур, меҳрибон.

Куй, эй оқил, насиҳат сузларинким, дилписанд¹ эрмас,
Менинг девона кунглумга насиҳат судманд² эрмас.

Неча девона кунглумни қилурсен нафй³, эй оқил,
Агарчи телбадур, бори сенингдек худписанд⁴ эрмас.

Қилурсен талх⁵ айшим комини беҳуда сузлардин,
Саросар⁶ сузларинг захредур, эй носихқи⁷, панд эрмас.

Булубмен бир парининг анбарин сочига вобаста,
Мени телбага эмди ҳожати занжиру банд эрмас.

Жаҳонда куп гадо гарчи лавандатворлиқ⁸ бордур,
Ва лекин. Бобуро, ҳаргиз сенингдек шах лаванд⁹ эрмас.

Ул ойнинг иттифоқи нифоқиға арзимас,
Айёми васли шони фироқиға арзимас.

Бу даҳр ичра бистари роҳат тиларни куй,
Ул фарш¹¹ чун бу куҳна равоқиға арзимас.

⁽¹⁾ *Дилписанд* — кунчилига хуш келадиган, ёқимли, мақбул.

Судманд — фойдали.

Нафй — рад этиш, инкор қилиш.

Худписанд — худбин, мутакаббир.

Талх — аччиқ.

Саросар — бошдан-оёқ; ҳаммаси, тула.

Носих — насиҳатгуй.

Лавандатвор — бушантабиат, ялқов феълли.

Лаванд — ялқов, танбал, дангаса.

Бистар — тушак, ётар жой, курпа-тушак, урин.

⁽¹¹⁾ *Фарш* — тушак, гилам, палос.

Айшеки утти — узга ани зикр айлама,
Ҳар пимаанки йитти — суроқиға арзимас.

Қилмоқ умиду бийм¹ ила хидмат шаҳ олида,
Дарбонининг² сукунчу таёқиға арзимас.

Бобур, висолни не тиларсен, чу ҳажр бор,
Бир лаҳза айши меҳнати боқи(й)ға арзимас.

* * *

Олди кунглумни, соғиндимким манға дилдор эмиш,
Билмадим, бу навъ мендин ул пари безор эмиш.

Ошиқ улғоч, курдум ул шамшод қаддин юз бало,
Оллоҳ-Оллоҳ, ишқ аро мундоқ балолар бор эмиш!

Илтифот этмаслигин бозий⁴ хаёл айлар эдим,
Эмди билдимким, анга мендин бу янглиғ ор эмиш.

Ул пари ишқида йуқ улмоқдин ўзга чорае,
Чун узи — қотил, сузи — муҳлик, кузи — хунхор⁵ эмиш.

Ҳусн аҳли, эй кунгул, олам аро ишқ аҳлининг
Кунглини сохлар эмиш, ҳар кимгаким, дилдор эмиш.

Ул вафосиз ёрдин чекмак не, яъни мунча ғам,
Ҳусн аҳли, чунки, Бобур, дунёда бисер эмиш.

Бийм — хавф, хатар, ваҳима, қурқинч, таҳлика.

Дарбон — эшикоға, посбон.

³ *Соғинмоқ* — бу ерда: уйламоқ, ҳисобламоқ.

⁴ *Бозий* — алдов, фириб, ҳийла.

⁵ *Хунхор* — қон туқувчи.

* * *

Неча даврон ғуссаси булғай менинг жонимға хос,
Кошки улсам, доғи бу ғуссадин булсам халос!

Оху вовайло¹ — сурудум², дарду ғам — ҳамсухбатим,
Бода — ашким қони, ким курди муниингдек базми хос?

Гар шикастим³ булса сует агёрдин, таън этмангиз —
Ким, шикастиға сабаб олмоснинг бордур расос⁴.

Ошиқ ўлғоч, беҳуду⁵ девона булдум, билмадим —
Ким, парирухсоралар ишқига бу эрмиш хавос⁶.

Хубларни⁷ куз куруб, қон қилши Бобур бағрини,
Эмди куздин қон тукарменким, будур анга қасос.

* * *

Ким курубдур, эй кунгул, аҳли жаҳондин яхшилиғ?
Кимки, ондин яхши йуқ, куз тутма ондин яхшилиғ!

Гар замонни нафй қилсам, айб қилма, эй рафиқ,
Курмадим ҳаргиз, нетойин, бу замондин яхшилиғ!

Дилраболардин ёмонлиқ келди маҳзун кунглума,
Келмади жонимға ҳеч ороми жондин яхшилиғ.

Эй кунгул, чун яхшидин курдунг ямонлиқ асру куп,
Эмди куз тутмақ не, яъни ҳар ямондин яхшилиғ?

¹ *Вовайло* — афсус, аттанг, эй воҳ.

² *Суруд* — кушиқ, ашула, оҳанг.

³ *Шикаст* — синиқ, мажруҳ, енгилиш, мағлубият.

⁴ *Расос* — қалай, металл тури.

⁵ *Беҳуд* — узидан беҳабар. Сукр ва ошиқлик мақоми.

⁶ *Хавос* — 1) хосиятлар, хусусиятлар; 2) хос кишилар, улуг зотлар.

⁷ *Хублар* — яхшилар; гузаллар.

Бори элга яхшилиғ қилғилки, мундин яхши йуқ —
Ким, дегайлар даҳр аро қолди фалондин яхшилиғ!

Яхшилиғ аҳли жаҳондин истама Бобур киби,
Ким курубдур, эй кунгул, аҳли жаҳондин яхшилиғ.

* * *

Сурма ҳолимники, булдум бурноғидин¹ зорроқ,
Жисм жондин зору жоним жисмдин афгорроқ.

Банда тақрир² айлай олмон банд-бандим дардини,
Юз темур банд улса, ондин бу эрур душворроқ.

Масту беҳудлуқ била умрунгни уткардинг, дариг³,
Эй кунгул, мундин бери бул бир нима ҳушёрроқ.

Фафлат уйқусидин уйғон гар тилар булсанг мурод —
Ким, етар мақсадга ҳар ким булса ул бедорроқ.

Улгали еттим, менинг жоним гамин е, эй рафиқ,
Даҳр аро чун йуқ киши сендин менга гамхорроқ.

Келмас ухшар захматинг ислоҳға. Бобур, магар,
Ҳар давоким қилдилар, булдуниг тақи⁴ беморроқ.

* * *

Ёр юзумни куруб, дарду гамим билса керак,
Юз куруб, дарду гамим чорасини қилса керак.

Эй сабо, жону кунгулни узининг чун қилди,
Кунгли бирла дегасен, жони учун келса керак.

¹ *Бурноғи* — олдинги, аввалги.

² *Тақрир* — бу ерда: баён қилиш, сузлаш.

³ *Дариг* — афсус, наломат.

⁴ *Тақи* — яна, гагин.

Васлини не қилайин — ғайрдин айрилмади ҳеч.
Ёр васли менга, у ағёрдин айрилса керак.

Васлининг қадрини чун билмади бу телба кунгул,
Ҳажрининг тиғи онинг юрагини тилса керак.

Шукр. Бобурни билурмен, деган эрмиш ул ой,
Ложарам, бандаларин шоҳтари билса керак.

* * *

Бир пари мен телбани ҳуснига мойил қилғудек,
Кузум ичра ер тутуб, кунглумда манзил қилғудек.

Кунглуму кузум юзиға волаю¹ ҳайрон булуб,
Жонима юз минг ғаму меҳнатни ҳосил қилғудек.

Нотавон кунглумға ишқи қайғуни келтургудек,
Айшу ишратни кунгулдин қайғу зойил² қилғудек.

Қилмади Фарҳоду Мажнун узни расво мен киби —
Ким, бу навъ иш иш эмастур ҳеч оқил қилғудек.

Ул пари ишқида Бобур жон бериб, эй аҳли ишқ,
Ишқ атворини³ ишқ аҳлиға мушкил қилғудек.

* * *

Чиқса қуёш фалакка, сен отқа чиққанингдек.
Булгайму ул сенингдек, ул бири тавсанингдек?⁴

Куксумни чунки ёрдинг, киргил кунгулгаким бор —
Ул ёра⁵ эшигингдек, куз анда равзанингдек⁶.

Вола — мафтун, шаидо.

Зойил — йуқолувчи, йуқ булувчи.

Атвор — бу ерда: йул; расм, одат.

Тавсан — уйноқи, шух, асов аргумоқ.

Ера — яра, жароҳат, захм.

⁶ *Равзан* — туйнук, дарча, тешик.

Гар сийм¹ барги гулни қилса либос узига,
Булғайму, эй гуландом, кунглак била танингдек?

Ул ёр ҳазратинда² бисер яхшидур ғайр,
Мен ҳам ямон эмон³, лек, яхши эмон анингдек.

Даъвийи ишқ этиб, ғайр, Бобурни айб қилма —
Ким, мен эдим санингдек, сен булғасен маннингдек.

* * *

Узни, кунгул, айш ила тутмоқ керак.
Бизни унутқонни унутмоқ керак.

Айшу тараб⁴ гулбунига⁵ сув бериб,
Ғусса ниҳолини қурутмоқ керак.

Тийрадурур⁶ зуҳд дамидин кунгул,
Ишқ ути бирла ёрутмоқ керак.

Ҳар нимаға ғам ема — ғам куптурур,
Айш била узни овутмоқ керак.

Қуйма машаққат аро, Бобур, кунгул,
Узни фароғат била тутмоқ керак.

¹ *Сийм (сим)* — кумуш; мажозан: пул, танга; оқлик, оқ бадан.

- *Ҳазратида* — ҳузурда, даргоҳида.

³ *Эмон* — эмасман.

⁴ *Тараб* — шодлик, хурсандчилик, айшу ишрат.

⁵ *Гулбун* — гул, гул тупи.

Тийра — 1) қора, қоронги; 2) хира, нурсиз; 3) қайғули.

Қайси бир озорин айтай жонима агернинг?
Қайси бир оғритқонин кунглумни дей дилдорнинг?

Қайси бир бераҳлиғини¹ толсы гумроҳнинг?
Қайси бир кажравлиғини² чархи кажрафторнинг?³

Қайси ҳасрат бирла армонин вафосиз васлнинг?
Қайси меҳнат бирла ранжин фурқаги хунхорнинг?

Фурбаг ичра, эй кунгул, элдин вафо истарни қун,
Чун вафосин курмадинг ҳаргиз диёру ёрнинг.

Бобур, ул гул жавр этар, ағёрдин не яхшилиғ?
Гулнинг озори бу булса, ваҳ, не булғай хорнинг?

Кимки, булғай сен киби оламда дилдори анинг,
Ҳар қасн азм айласа, булғай Худо ери анинг!

Куйидин мен азм этармен — қолғудектур хотирим,
Хотиримни сахласа, Тенгри ниғаҳдори⁴ анинг!

Келдим эрса, келмади ҳаргиз анинг кунглига раҳм,
Бордим, аммо бормади кунглумдин озори анинг.

Ул қуёшдин не аси чекмак жафою жаврким,
Майли йўқтур заррае меҳру вафо сори анинг.

Борғай эрдим бош ила куйига. найлай, Бобуро,
Ҳар қачон борсам эшигига, келур ори анинг.

¹ *Бераҳ* — йулсиз, йўлини йўқотган, гумроҳ.

Кажрав — тескари юрувчи, чаппа айланувчи; мажозан: маккор, ҳийлагар.

² *Кажрафтор* — эгри юрувчи; мажозан: маккор, ҳийлагар.

Чархи кажрафтор — тескари айланувчи фалак.

⁴ *Ниғаҳдор* — паноҳ, посбон.

Телба кунглумким, сенинг чангингдадур, ёд айлагил,
Бир навозиш¹ бирла кунглумни менинг шод айлагил!

Ишрат ичра ҳар қачонким, чанг олсанг илкинга,
Фурқатингда қолгон эгри қоматим ёд айлагил.

Соз айлаб бир нишотангез² чанг, эй дилрабо,
Бенаво³ кунглумни ғам чангидин озод айлагил.

Мажлис ичра чанг бирла тортиб овоз, эй пари,
Сабру ҳушим жузву⁴ авроқини барбод айлагил!

Чангда ҳар кун чолур ёринг чу йуқтур, Бобуро,
Ерга бош чалмоқ била узунгни муътод айлагил.

Не фикреким, сенинг фикринг эмас — ул фикр эрур ботил,
Не умреким, утар сенсиз — эрур ул умр беҳосил!

Таолаллоҳ⁵, не кузу қошдурурким, ҳар қачон курсам,
Гаҳи кунглум булур беҳуд, гаҳи ақлим булур зойил.

Жафою жавр тавридин⁶ эрурсен асру куп воқиф,
Вафою меҳр расмидин булурсен асру куп ғофил.

¹ *Навозиш* — илтифот, шафқат.

Нишотангез — хурсандчилик бағишловчи.

³ *Бенаво* — ғариб, нотаваб, маҳрум.

⁴ *Жузв* — бўлак, қисм. *Жузву авроқ* — бутуну булак; мажозан: бору йуқ.

⁵ *Таолаллоҳ* — энг улуг ва олий Оллоҳ.

⁶ *Тавр* — 1) усул, одат; 2) йул, тартиб, равиш.

Қуш янглиғ юзунгга мендурурмен волаю ҳайрон,
Янги ойдек қошингга мендурурмен ошиқу мойил.

Кечурдинг ою йилни масту бехудлиқ била, Бобур,
Неча гафлат била умр уткарурсен, неча кун ойил?¹

* * *

Жонимдин узга ери вафодор топмадим,
Кунглумдин узга маҳрами асрор² топмадим.

Жонимдек узга жонни дилафгор³ курмадим,
Кўнглум киби кунгулни гирифтор топмадим.

Усрук⁴ кузига токи кунгул булди мубтало,
Ҳаргиз бу телбани яна ҳушёр топмадим.

Ночор фурқати била хуй⁵ этмишам, нетай,
Чун васлиға узумни сазовор топмадим.

Боре борай эшигига бу навбат, эй кунгул,
Нечаки бориб эшигига бор топмадим.

Бобур, узунгни ургатакур ёрсизки, мен
Истаб жаҳонни, мунча қилиб, ёр топмадим.

* * *

Сенинг ишқингда, эй номехрибон, бехонумон⁶ булдум,
Демон бехонумон, оввораи икки жаҳон булдум.

Ойилмоқ — бу ерда: узига келмоқ.

Асрор — сирлар.

Дилафгор — дили хаста, кунгли вайрон.

Усрук — маст, сархуш.

Хуй — одат, феъл, табиат, характер.

Бехонумон — уй-жойсиз, бечора, сарсон-саргардон.

Лабинг гар бермаса буса¹, нечук жон элта олғайман,
Бу йулдаким, адам-сахросига эмди равон булдум.

Суруб ул ой лабидин, оғзининг³ рамзини англадим,
Бир оғиз суз била, курунгики, мунча хурдадон⁴ булдум.

Нечаким, қоши ёлар ишқида тузлукни⁵ курсаттим,
Вале охир маломат уқлариға-ўқ нишон булдум.

Кулар эрдим бурун Фарҳоди мискин достониға,
Бу Шириндурки, онинг бирла-уқ ҳамдостон булдум.

Висолинг давлатиға етмасам Бобур киби, не тонг —
Ки, ҳажринг меҳнагида асру зору нотавон булдум.

* * *

Хазон яфроғи янглиғ гул юзунг ҳажрида саргардим,
Куруб раҳм айлагил, эй лоларух⁶, бу чеҳраи зардим⁷.

Сен, эй гул, қуймадинг саркашлигингни⁸ сарвлек ҳаргиз,
Аёғингга тушуб, барги хазондек мунча ёлбордим.

¹ *Буса* — ботиний файз ва жазба маъносида келади.

² *Адам* — йуқлик.

³ *Оғиз* — суфийлар истилоҳида илоҳий каломга, унинг чиқиш урнига ишора. Шунга мувофиқ, оғизнинг ангишвонадай кичкиналиги, гоҳо ҳатто куриб булмас даражада эканлиги — илоҳий асрорни ақл билан англаб етишнинг имконсизлигидан нишона.

⁴ *Хурдадон* — билимдон, нозикфаҳм, заковатли.

⁵ *Тузлук* — туғрилиқ, ҳалоллик.

⁶ *Лоларух* — лола юзли.

⁷ *Зард* — сариг, сарғайган.

⁸ *Саркаш* — ўжар, қайсар.

Латофат гулшанида гул киби сен сабзу¹ хуррам қол,
Мен арчи² даҳр боғидин хазон яфроғидек бордим.

Хазондек қон ёшим, сориг юзумдин эл танаффурда³,
Ба ҳар ранге⁴, биҳамдиллаҳ⁵, улусдин узни қутқордим.

Не толеъдур мангаким, ахтари бахтим топилмайди,
Фалак авроқини ҳар нечаким дафтардек ахтардим.

Улуснинг таъну таърифи манга, Бобур, баробардур,
Бу оламда узумни чун ямон-яхшидин уткардим.

* * *

Не хуш булғайки, бир кун уйқулуқ бахтимни уйғотсам,
Кечалар тори муйидек белига чирмашиб ётсам.

Гаҳи гулдек юзини ул шакар сузлукнинг исласам,
Гаҳи шақкар киби ул юзи гулнинг лаълидин тотсам.

Қани Ширин била Лайлики, сендин ноз урганса?
Қани Фарҳоду Мажнунким, аларға ишқ ургатсам?!

Ёруқ кундуз қоронғу кечада анжум⁶ киби булғай,
Чекиб гар оҳ дудини, кунгул утини тутратсам.

Кузум равшанлиғида булғай, эй Бобур, баче камлиғ,
Агар қоши била юзин ҳилолу кунга ухшатсам.

¹ Сабз — яшил, яшил ранг.

² Арчи — гарчи, агарчи, шундай булса-да.

³ Танаффур — нафратланиш, жирканиш.

⁴ Ба ҳар ранге — ҳар қандай қилиб булса ҳам, бир илож қилиб

⁵ Биҳамдиллаҳ — Худога шукр.

⁶ Анжум — юлдузлар.

* * *

Яна куз уйида маъво¹ қилибсен,
Кунгул кошонасида жо қилибсен.

Яна савдои зулфунгдин, нигоро,
Мени ошуфтаю шайдо қилибсен.

Гаминг йўқ жон агар берсам гамингда,
Узунгни мунча бепарво қилибсен?!

Қошингдин мени уқдек ташлар учун,
Янги ойдек қошингни с қилибсен.

Кузумдин ёшунуб, эй баҳри алтоф²,
Кузумнинг ёшини дарё қилибсен.

Соғинмас жаннат ул-маъвони³ Бобур,
Анинг кунглида то маъво қилибсен.

* * *

Не вафо умрумда ул жону жаҳондин кургамен.
Ким вафо жондин курубтурким, мен ондин кургамен?!

Куз йулидин ул пари ҳуснин назар айлар эдим,
Қон ёшим ул йулни тутти, эмди қондин кургамен?!

Ё Раб, ул кун шум толеъдин манга бўлгаймуким,
Жонима ором ул оромижондин кургамен?

¹ *Маъво* — бошпана, макон: мақом, манзил.

Алтоф — лутфлар, марҳаматлар.

³ *Жаннат ул-маъво* — биҳишт.

Куз курар, лекин солур мени балога бу кунгул,
Бу балони неча чашми¹ хунфишондин² кургамен.

Бартараф қилғил вафо истарни элдин, Бобуро,
Ул ғалатдурким, вафо ~~«хун»~~ жаҳондин кургамен.

* * *

Такаллуф³ ҳар неча сурагда булса, ондин ортуқсен!
Сени жон дерлар, аммо бетакаллуф жондин ортуқсен!

Парининг ҳусн ичра гарчи оти бениҳоятдур,
Мени девона қошимда ва лекин ондин ортуқсен!

Пари бу ҳусн бирла курса юзунгни, булур телба,
Сени таъриф этар, лекин сифаг қилгондин ортуқсен!

Қадам ранжида қил кунглум учун, эй ёрнинг уқи.
Менинг бу нотавон кунглумга чун дармондин ортуқсен!

Иқомат⁴ чунки қилдинг, Бобуро, ул ҳур куйида,
Мақоминг равзадин авло⁵, узунг ризвондин⁶ ортуқсен!

* * *

Бу янглиғ билсам эрди ҳажрнинг муҳлик қаро шомин,
Берурму эрдим улгунча иликдин васл айёмин?!

Жаҳонда айшу ишратдин кунгул ором топқайму,
Киши то курмагунча ёнида маҳваш дилоромин?

¹ *Чашм* — куз.

Хунфишон — қон тукувчи.

³ *Такаллуф* — бу ерда: муболага маъносида.

Иқомат — 1) яшаш, истиқомат қилиш; 2) бир жойда туриш, муқим булиш.

⁵ *Авло* — яхши, афзал.

Ризвон — саккиз жаннатдан бири.

Кунгулда ҳасрати ул ойнинг огзининг чу беҳаддур,
Кунгул гуёки мундиндур тутубтур ғунча андомин.

Масиҳ анфоси¹ янглиғ жон берур фарсуда² жисмимга,
Сабо келтурса ногаҳ ҳажр аро ул ёр пайғомин³.

Мувофиқ ёрлар бирла бу дамни хуш кечур, Бобур,
На учунким, келур дамга була олмас киши зомин⁴.

* * *

Ишқ элининг оҳидин ул сарв қад хам булмасун,
Ғам элидин ул муанбар⁵ зулф дарҳам⁶ булмасун.

Куп жафою жавр кўрдук, эй қуёш, ҳажринг куни,
Бошимиздин сояи сарви қадинг кам булмасун!

Даҳри дундин тегмасун озор нозик жисмингга,
Даҳр аҳлидин муборак кунглонгга ғам булмасун.

Олам аҳли бирла оламдин манга сенсен ғараз⁷,
Зоти покини булмаса, оламда одам булмасун!

Ғар ҳаводорим⁸ эурсан, эй сабо, арз айлаким,
Ул юзи гул сарв ҳар хас бирла ҳамдам булмасун.

Ғарчи ошиқ лозими оламда расволиқтурур,
Ишқ аро Бобур киби расвои олам булмасун!

¹ *Анфос* — дамлар, нафаслар. *Масиҳ анфоси* — Исо Масиҳ нафаслари, яъни жонбахш, ҳаёт бағишловчи.

² *Фарсуда* — тузғиган, титилган, эскирган, ҳориган, чарчаган.

³ *Пайғом* — хабар, дарак, башиорат.

⁴ *Зомин* — кафил.

⁵ *Муанбар* — хушбуй, муаттар.

⁶ *Дарҳам* — сочилган, ёзилган, паришон булган.

⁷ *Ғараз* — мақсад, ният, мулдао.

⁸ *Ғаводор* — тарафдор, хайрихоҳ, мухлис.

* * *

Тушумда чун қуёшдек оразингни¹ курдум утрудин,¹
Тилармен то қиёмат очмағаймен кузни уйқудин.

Сепинг васлингдин айру тушгали борғон сори ортар
Таҳассур³ — орқадин, меҳнат — ёнимдин, ҳажр — утрудин.

Кунгулдин қатъи⁴ уммид айладим ул вақтким, билдим,
Кесилди риштаи жондин, осилди тори гисудин⁵.

Тия олмон йиғини кургач ул ёшни, вале, ул ҳам
Кузум ёшини кургач, асрай олмас узни кулгудин.

Кузум ёшики, емрулди шикебу сабр уйи ондин,
Зиёнлар санга, эй Бобур, бу янглиғ билмадим судин.

* * *

Қуёшим ҳар сориға азм қилса, заррае қолмон,
Не учунким, агар айрилсам ондин, кун кура олмон.

Онингдек булмишам ҳайрон қуёш янглиғ юзунғаким,
Қуёшдек найзалар тегса кузумга, куз ола олмон.

Агарчи ёр ишқи нотавон кунглумга ут солди,
Вале, мен нотавон ул ёр ишқида кунгул солмон.

Ибодат вақти булса, ҳар неча меҳроб⁶ утрумда,
Қошин нақшин тасаввур қилмағунча ерга бош чолмон⁷.

¹ *Ораз* — юз, чеҳра.

² *Утру* — қарши, муқобил, рупара.

³ *Таҳассур* — ҳасратда қолиш, пушаймон булиш.

⁴ *Қатъ* — узиш.

⁵ *Гису (Гесу)* — соч, зулф, кокил.

⁶ *Меҳроб* — 1) сажлағоҳ, масжидда имом туралиган тепаси қайрилма жой; 2) гўзалларнинг қайрилма қоши.

⁷ *Чолмоқ* — бу ерда: қуймоқ, урмоқ.

Ироқу Форс¹ гар етса, сенинг бу шеъринг, эй Бобур,
Ани ҳифз этгуси² Ҳофиз³, мусаллам тутқуси⁴ Салмон⁵.

* * *

Менинг кўнглумни ҳар дам оғритиб, парвое қилмайсен,
Сен, эй бедард, найлайким, кунгул дардини билмайсен.

Не билгайсен менинг дарду ғамим ҳар соату ҳар дам —
Ки, ҳусн усруклугидин ою йил, эй ой, ойилмайсен.

Вафо мактуби бирла ғамза уқин ҳеч ёзмайсен,
Жафо расмию жавр ойинини ҳаргиз ёнгилмайсен.

Қотилма, ишқ эли ҳолин чу билмассен, манга, эй шайх,
Не билгайсенки, ҳаргиз бу жамоатқа қотилмайсен.

Булубтур ишқинг ичра гарчи хасдек жисми Бобурнинг,
Вале, не фойдаким, хасча чоғлиқ кузга илмайсен.

* * *

Жамолинг васфини, эй ой, неча элдин эшитгаймен,
Не кун булғай, висолингға мени дилхаста етгаймен!

Тараҳҳум юзидин юзунгни курмакка буюрғайсен,
Хуш улким, оразингни кургамен, сузунг эшитгаймен!

¹ *Форс* — ҳозирги Эроннинг жанубий қисми булиб, шарқдан — Кирмон, ғарбдан — Хузистон, шимолдан — Хуросон ва жанубдан денгиз билан чегараланган мамлакат.

Ҳифз этиш — ёллаш, эсда сақлаш.

³ *Ҳофиз* — лисон ул-ғайб номи билан машҳур форс-тожик шоири Шамсуддин Муҳаммад Ҳофиз Шерозий (1326—1389).

⁴ *Мусаллам туттиш* — бу ерда: тан бериш, эътироф этиш.

⁵ *Салмон* — машҳур форс-тожик шоири Салмон Соважий (1300—1376).

Итингдурмен, сочинг занжирини буйнумға маҳкам қил —
Ки, водийи фироқини ичра қурқарменки, йитгаймен.

Тараххум қилмасанг ё боқмай, истиғно била утсанг,
Тазарруъ¹ қилғамен ё йиглағаймен — узга нетгаймен?!

Муяссар булмаса бошимни қуймоғлиғ аёғиға,
Бошимни олиб, эй Бобур, аёқ етганча кетгаймен!

* * *

Неча ҳусн аҳлидин, маҳзун кунгул, озор топқайсен?
Неча гулчехралардин бағрини ичра хор топқайсен?

Неча ишқу фироқу раҳмсиз ағёр илкидин
Узунгни хору жонни зору куз хунбор топқайсен?

Неча мақдур боринча анинг ройича борғайсен?
Неча борғон сойи узунгни бемиқдор топқайсен?

Танимға нечаким наззора² қилсанг, доғ кургайсен,
Кунгулда ҳар нечаким истасанг, озор топқайсен.

Бу маҳвашларга кунглунг бермағилким, асрай олмаслар,
Кунгулни асрағил, булгайки, бир дилдор топқайсен.

* * *

Неча лаълингдин менинг бағрим тула қон қилғасен?
Хотиримни неча зулфунгдек паришон қилғасен?

Неча еткургайсен эл бошини кукка меҳр ила,
Неча мени жаврдин ер бирла яксон қилғасен?

¹ *Тазарруъ* — ёлвориш, ялиниш, тавба қилиш.

Наззора — қараш, назар солиш.

Кунглума дашиному таънинг улча мақдур этгасен,
Жонима бедоду зулмунг улча имкон қилгасен.

Манга бормоқ мушкилу келмак санга осондурур,
Ушбу мушкилни манга, ё Раб, сен осон қилгасен.

Демагай аҳсанг¹ лафзин, Бобур, ул ёринг сенинг,
Нечаким Ҳассон² киби узни сухандон³ қилгасен.

* * *

Келди ул вақтки, бошимни олиб кетгаймен,
Олам ичра аёғим етганича етгаймен.

Истарам узни азиз элга кўрунмасликтин,
Неча узумни улус кузида хор этгаймен?

Халқ юз жавр ила ишлар буюрур, кош элнинг
Не юзин кургамену не сузин эшитгаймен!

Ҳар сори борса бу девона кунгул, айб этма,
Уйла девона эмаским, ани беркитгаймен.

Дема Бобурга нетарсен, бош олиб кетмак не?
Тенгрининг хости⁴ мундоқ эса, мен нетгаймен?

* * *

Хуш улки, ёна муборак юзунгни кургаймен,
Юзум била қаламинг гарлини супургаймен.

¹ *Аҳсант* — нидо калимаси: офарин, балли, қойил.

- *Ҳассон* — Муҳаммад алайҳиссалом даврида яшаган машҳур араб шоири Ҳассон ибн Собит (563—674).

³ *Сухандон* — сўз устаси, шоир, адиб.

⁴ *Хост* — хоҳиш, истак, тилак, талаб.

Демаки, жавр келур санга ёр курмакгин.
Мени не куркутасен, ҳар не келса кургаймен.

Гаҳи жафою гаҳи жавр этиб юз эвруласен,
Мен ул эмонки, булар бирла юз эвургаймен.

Неча фироқ хумори аро азоб чекай,
Қачон висол майидин даме усургаймен?¹

Фироқ утида овунсам чоғир била, не ажаб,
Магар бу сув била ул шуълани учургаймен.

Демиш меники итим, Хайркулланда кургумдур,
Неча бу ваъда била, Бобуро, югургаймен.

* * *

Чархнинг мен курмаган жавру жафоси қолдиму?¹
Хаста кунглум чекмаган дарду балоси қолдиму?!

Мени хор этти-ю, қилди муддаийни² парвариш,
Даҳри дунпарварнинг³ узга муддаоси қолдиму?!

Мени улгурди жафою жавр бирла ул қуеш,
Эмди тиргузмак учун меҳру вафоси қолдиму?

Ошиқ улғач, курдум улумни узумга, эй рафиқ,
Узга кунглумнинг бу оламда ҳароси⁴ қолдиму?!

Эй кунгул, гар Бобур ул оламни истар, қилма айб,
Тенгри учун де, бу оламнинг сафоси қолдиму?

¹ *Усурмоқ* — маст булмоқ.

Муддаий — даъвогар; рақиб.

³ *Дунпарвар* — ёмон, паст кишиларни гарбия қилувчи.

Ҳарос — қурқув.

* * *

Сочининг савдоси тушти бошима боштин яна,
Тийра булди рузгорим ул қаро қоштин яна.

Мен худ ул тифли¹ паривашға кунгул бердим вале,
Хонумоним ногаҳон бузулмағай боштин яна.

Юз ямонлиғ куруб ондин, телба булдунг, эй кунгул,
Яхшилиғни куз тутарсен ул париваштин яна.

Тош урар атфол² мени, уйида фориғ³ ул пари,
Телбалардек қичқирурмен ҳар замон тоштин яна.

Оёғим етганча Бобурдек кетар эрдим, нетай,
Сочининг савдоси тушти бошима боштин яна.

* * *

Кузумда муттасил ул эгма қош керак булса,
Қошимда куз ёруғи ул қуёш керак булса.

Сужуд⁴ вақтида меҳроб булмасун ҳаргиз —
Ки, бош қуярда ушал эгма қош керак булса.

Ҳабиб⁵ ишқида бошдин кеч, эй кунгул, йуқ эса
Бу йулға қуйма оёқ санга бош керак булса.

Қуюб оёғига бош, сурса лаълидин ҳар ким,
Бошиға туфроқу оғзига гош, керак булса!

Сенинг бирла бори эл нохуш улса, эй Бобур,
Не бўлғуси санга ул ери хуш керак бўлса?

¹ *Тифл* — бола, гудак, чақалоқ.

² *Атфол* — гўдаклар, ёш болалар.

³ *Фориғ* — хотиржам, бепарво, беҳабар.

⁴ *Сужуд* — саждалар, ибодатлар.

Ҳабиб — дуст.

Ким курар хуршидни ул моҳсиймо¹ булмаса?!
Ким сўрар шаққарни ул лаъли шаққархо² булмаса?!

Гул тикандур кузларимга ул юзи гулдин йироқ,
Сарв уқтур бағрима ул сарви боло³ булмаса.

Жаннат ул-маъвони, эй зоҳид, нетай мен зорким,
Истарам куйидин ўзга манга маъво бўлмаса.

Тиймағил девона кунглумники. расво булма деб,
Ошиқ улғайму эди ул телба, расво булмаса?!

Гар бошингни кессалар ишқида, эй Бобур, сенинг,
Ёрдин кунглунг, керакким, узга қатъо⁴ булмаса.

Жонима ут солди ул рухсораи зебо яна,
Кунглма ул зулф булди мояи⁵ савдо яна.

Курсатиб рухсору зулфин ул парипайкар⁶ манга,
Жону кунглумни қилибтур волаю шайдо яна.

Ёр куйиндаги том сенсен менга пушту паноҳ,
Сояи лутфунгни сол, чун санга келдим то яна.

Шодлиғнию фароғатни қуюб, ошиқ булуб,
Меҳнату ғамни қилиб мен узума пайдо яна.

Ёрга қулмен дегач, Бобурни расво айлади,
Тенгри мендек бандасини қилмасун расво яна.

Моҳсиймо — ой юзли, гузал.

Шаққархо — ширинсуз.

³ *Сарви боло* — баланд сарв; мажозан: гик қомат.

⁴ *Қатъо* — қатъиян, асло, ҳеч қачон.

⁵ *Моя* — асос, моҳият, сабаб.

⁶ *Парипайкар* — парига ухшаш, ғоят гузал, париваш.

* * *

Улум уйқусига бориб, жаҳондин бўлдум осуда.
Мени истасангиз, эй дуслар, кургайсиз уйқуда.

Неким тақдир булса, ул булур таҳқиқ¹, билгайсиз,
Эрур жангу жадал, ранжу риёзат барча беҳуда.

Узунгни шод тутқил, ғам ема дунё учун зинҳор —
Ки, бир дам ғам емакка арзимас дунёи фарсуда.

Замона аҳли ичра, эй кунгул, оё топилгайму
Сенингдек дардпаймою менингдек дардпаймуда?

Улусдин тинмадим умрумда ҳаргиз лаҳзае, Бобур,
Магар улсам бу олам аҳлидин булгаймен осуда.

* * *

Ҳажр ултурди мени, англасам эрди мунча,
Дуслар, ёрдин айрилмас эдим улгунча.

Зоҳидо, дузах утидин мени не қурқутасен.
Ҳажр ути қошида курмасмен ани учқунча.

Ул қуёш меҳрини бир зарра манга кургузмас,
Кавкаби² ашк гукуб, булсам агар гардунча³.

Ҳуснда ортуқ агар булса юзи Лайлидин,
Мен тақи бормен анинг ишқида юз Мажнунча!

¹ *Таҳқиқ* — ҳақиқат.

Кавкаб — юлдуз, сайёра.

³ *Гардун* — 1) осмон, фалак; 2) дунё, олам.

Риндлар¹ оллида ҳайвон суйини куп укасен,
Эй Хизр, борму экин ул сув майи гулгунча?

Бобуро, шеърингга гар солса қулоқ ул шюҳинг,
Булғусидур сузунга қадр дури макнунча².

* * *

Хатинг парвона³ келтургач, тирилди ушбу девона,
Ани тиргузмак учун гуно келтурли парвона.

Қуёштек юзунгу дурдек тишингнинг ҳажрида, эй жон,
Кузумнинг ёшидур юз қатраю ҳар қатра — дурдона.

Қадинг курсатмадинг, бир тори сочингдин юбор пинҳон,
Иноят туғри гар йуқтур, не булди булса тулғона?

Анинг усрук кузидин борди чун диним уйи барбод,
Мену, эй дустлар, мундин нари май бирла майхона⁴.

¹ *Ринд* — шариат ва тариқат босқичларидан утиб, ҳақиқат асрорига етган киши. Тасаввуф адабиётида ринд молу давлатни кузга илмаган ҳарфикрли, исёнкор, майпараст, илоҳий ишқдан сархуш ва саргардон ошиқ тимсоли булиб келади. Риндлар илоҳий жазавачоғида омма қабул қилмайдиган нозик маънолар ва чуқур ҳақиқатларни ошкор қилишлари, мутаассиб диндорлар томонидан куфр сифатида баҳоланадиган фикрларни илгари суришлари билан машҳур булганлар.

- *Макнун* — яширинган, пинҳон. *Дури макнун* — садафдаги қимматбаҳо дур; мажозан: қимматбаҳо ва гузал нарса.

³ *Парвона* — кечаси шам ёки чироқ атрофида айланиб, узини унга урадиган ҳашарот. Шам ва парвона — тасаввуф шеъриятидаги машҳур тимсоллардан. Бунда шам — илоҳий ишқ, парвона — ошиқ тимсоли булиб келади.

Майхона (Майкада) — шавқу завқу илоҳий файзга кон комил орифнинг ботини. Илоҳий олам маъносида ҳам келади.

Жамолинг¹ шамъи² ҳижронида Бобур уртаниб борди,
Қачон бошингдин эврулгай келиб парвонадек ёна?

* * *

Булмадим умрумда бир дам хотири хуррам била,
Гар иликтин келса, бир дамни кечурманг ғам била.

Неча булғай ер ҳижронию даврон меҳнати,
Нақди умрум, оҳким, ўтти ғаму мотам била.

Зоҳир улғай ҳар нафас бир тун сочингнинг ҳажрида
Утлуқ оҳим дуд янглиғ чиқса печу хам³ била.

Эй кунгул, токим курубмен ул паридин илтифот,
Ихтилот⁴ этмак манга ёқмас бани⁵ одам била.

Қать этиб Бобур боридин чун санга келтурди юз,
Бок⁶ эмас якруй⁷ булса жумлаи одам била.

* * *

Неча расво булгамен ишқ ичра шайдолиғ била?
Ҳеч киши курмайдурур ошиқ⁸ бу расволиғ била.

¹ *Жамол* — ошиқнинг кучли рағбат ва талабига кура маъшуканинг уз жамолини намоён этиши: илоҳий тажаллий.

² *Шамъ* — солиқ дилини куйдирадиган илоҳий нур.

³ *Печу хам* — эгилган, буралган.

⁴ *Ихтилот* — алоқа, муносабат.

⁵ *Бани* — авлод, болалар, уруғ, қавм, қабила. *Бани одам* — одам авлоди, одамзод.

⁶ *Бок* — 1) ажаб, парво, андиша; 2) зарар; 3) хавф, қурқув.

Якруй — бир тарафлама, бир томон.

⁸ *Ошиқ* — илоҳий жамол ва камолга ошуфта бўлиб, тамоми жидду жаҳд билан Ҳақ таолони изловчи киши.

Ҳар печаким туттум узни порсолиғ¹ таврида,
Булдум охир шуҳраи офоқ² шайдолиғ била.

Менки ҳижронингда қон ютмоқ била муътодмен,
Манга йуқтур ҳеч нисбат айшу саҳболиғ³ била.

Шайх шеърим манъ эгар етмай балоғат лутфиға,
Найлагай, е Раб, киши бу пири ноболиғ⁴ била?¹

Бобури бедилни ишқи телбаратса, не ажаб,
Чунки ҳаргиз рост келмас ишқ донолиғ била.

* * *

Қачон булғай мушарраф булғамен, жоно жамолингға?
Қутулғаймен фироқингдин, етишгаймен висолингға!

Куз очқил боққаликим, булмишам бемор ул куздин,
Лаб очқил сурғаликим, ташна булмишмен зулолингға⁵.

Ул ойнинг юзи бирла туш булуб, даъвойи ҳусн эттинг,
Яқин булди бу кунким, эй қуёш, еттинг заволингға!

Кабутар, элтасен хаттим, не булғай гар қабул этсанг,
Кунгулни боғласам ул нома янглиғ парру болингға⁶.

Белингдинким⁷, хаёледур, йироқдурмен, мени ёд эт,
Умидим борки Бобурдин, етишгаймен хаёлингға.

¹ *Порсо* — тақводор, художуй.

² *Офоқ* — дунё, олам. *Шуҳраи офоқ* — дунёга машҳур.

³ *Саҳбо* — олии навли қизил май.

⁴ *Ноболиғ* — балоғатга етмаган.

⁵ *Зулол* — тиниқ, тоза, ширин сув; шароб.

⁶ *Бол* — қанот.

⁷ *Бел* — комил инсоннинг фикру тахайюли. Ингичка (қилдай) бел — бу фикру тахайюлнинг нозик ва терадлиги. Солиқнинг вужуди ҳижобига ҳам ишора қилинади.

Улки йиллар-ойлар уткаргай ғаму мотам била,
Шоду хуррам булмагай Навруз ила, байрам била.

Улки давроннинг аёғидин дамодам қон ютар,
Нашъа топмас, гар ичар ҳар давр жоми Жам¹ била.

Дема, эй ҳамдам, диёру ёр сузинким, менинг
Улфатим йуқ олам аҳли бирла, бал² олам била.

Сендин айру найлагаймен ийд ила Наврузни,
Ою йил хуштур сенинг бирла агар булсам била.

Тортиб афғон, оҳ уруб ҳижронда, Бобур, йиғласанг,
Навҳа³ тузгай базми ғам аҳли бу зеру бам⁴ била.

Фурбатқа солди чарх мени юз жафо била,
Ёд айла мен ғарибни гоҳи дуо била.

Беҳад вафою меҳр санга курсатиб эдим,
Сен ҳам соғинғасен мени меҳру вафо била.

¹ *Жам* — қадимги Эроннинг афсонавий подшоҳи Жамшид номининг қисқартирилган шакли. Жамшид жоми жаҳоннамо — жаҳонши курсатувчи жом ихтиро қилган бўлиб, унда дунёдаги нафақат ҳозирги, балки утмишда юз берган ва келажакла содир буладиган воқеа-ҳодисалар ҳам аке этар экан. Илоҳий сирларни ошкор қилиши жиҳатидан май қалаҳи ҳам жоми жаҳоннамога ухшатилади. Шунингдек, илоҳий сирлардан огоҳ комил инсоннинг қалбини ҳам Жамшид жоми — жоми жаҳоннамога нисбат беришади. Чунки бу қалб илоҳий маърифатга кон булиб, унга боққан ориф Оллоҳ моҳияти, ғайб сирларидан огоҳ булади. Яна Жамшид жомидаги май сира адо булмас эмиш.

- *Бал* — балки, эҳтимол, ҳатто.

³ *Навҳа* — йиғи-сиги, нола.

Зеру оам — энг ингичка ва энг йуғон товуш.

Чун қилди мени ул бути Чин¹ зору мубтало,
Ишим менинг қолибтурур эмди Худо била.

Курмон фараҳни² бир дам агар андин айрумен,
Билмон аламни, бормен анинг бирла го била.

Ул сарвға карам қилибон еткур, эй сабо,
Бобур ниёзини³ ер упуб хуб ало била.

* * *

Хуш улким, ердин қатъ айлабон тарки диёр этса,
Жаҳон кезмак ила беқайдлиғни⁴ ихтиер этса.

Анингдек булсаким, асло тафювут булмаса пайло:
Агар бу даҳри дун⁵ хор айласа, гар эътибор этса!

Жафодур жонга булмоғлиғ муқайяд⁶ олам аҳлига,
Хуш ул озодаким, элнинг аросидин канор⁷ этса!

Кишининг жониға душман, балодур бошига бу эл,
Агар бошин туфайл⁸ айлаб ва гар жонин нисор этса!

Диёру ёрдин Бобур жафою жавр куп курди,
Хуш улким, ёрдин қатъ айлабон тарки диёр этса.

Бути Чин — Хитой тузали.

Фараҳ — шодлик, хурсандчилик.

Ниёз — 1) эҳтиёж; 2) илтижо; 3) аташ, назр қилиш.

⁴ *Беқайдлиғ* — эркинлик, озодлик.

⁵ *Дун* — тубан, пасткаш, разил.

⁶ *Муқайяд* — боғланган, гирифтор, банд, вобаста.

⁷ *Канор* — 1) чет, узоқ; 2) соҳил, қирғоқ; 3) қучоқ, бағир.

⁸ *Туфайл* — сабаб, баҳона.

Не чаманда сарв бор ул қомати раъно киби,
Не гулистон ичра гул бор ул рухи¹ зебо киби.

Не жафо таврида бор дунёда ул бемеҳрдек,
Не вафо бобида бор оламда мен шайдо киби.

Донаи холи² Масиҳосо³ лабининг устида,
Нотавон жонимға булди мояи савдо киби.

Айласам куйида маъво. найлайн жаннатниким,
Бор манга ул ҳур куйи жаннат ул-маъво киби.

Базм аро, эй дустлар. не майки, қон ичмакдурур,
Соқие гар булмаса ул шуҳи базморо⁴ киби.

Минса абраш⁵ ул қуёш куймай нестайким, Бобуро,
Мени куйдурмакка елдур маркаб⁶, утдур рокиби⁷.

Қади шоҳи гулдек нигорим қани?
Лаби гунчадек гулғузорим⁸ қани?

Не тонг, юз нигор улса қон ёш била —
Ки, ул юзи гул ёш нигорим қани?

¹ Рух — юз.

Хол — тасаввуфда илоҳий зотнинг яғоналиги тимсоли. Ҳақиқий ваҳдат нуқтаси ҳисобланади. Баъзида хол деганда йуқлик оламига ҳам ишора қилинади.

² *Масиҳосо* — Масиҳ каби.

Базморо — базмни безовчи, базмга файз берувчи.

⁵ *Абраш* — ола-була от, холдор от.

⁶ *Маркаб* — улов, от.

⁷ *Рокиб* — отлик, суворий.

Гулғузор — гул юзи, гўзал.

Қаро кечаларда кузум ёрутур,
Ушал шамъи шабҳои торим¹ қани?

Ёрим кечалар келур эрди бурун,
Бу тун келмади, оҳ, ёрим қани?

Деманг, тарки ишқини қил ихтиёр,
Бу ишда менинг ихтиёрим қани?

Фироқингда кунглумни қон айласанг,
Санга булғай ул беқарорим қани?

* * *

Шоми ҳижронин манга ул бевафо кўрсатмагай,
Ҳажр шоми асру муҳлиқтур, Худо курсатмагай!

Ваъда аилаб васл, курсатгай неча жонимга ҳажр,
Неча кунглумға жафо қилгай, вафо курсатмагай.

Ул қаро куз ҳажрида тундек қарорди кундузум,
Ё Раб. андоқ кунни ул кузи қаро курсатмагай!

Очмагай кузини то сукмакка оғзин очмагай,
Юзини курсатмагай то юз жафо курсатмагай.

Ишқ истар булса, Мажнун айлагай пайравлиғим²,
Йулни не билгай киши то раҳнамо курсатмагай.

Учқудекдур жон қуши ҳижронда Бобур оҳидин.
Кел пари таъжил³ ила жоним ҳаво курсатмагай.

¹ *Шабҳои тор* — қоронги кечалар.

Пайрав — бировга эргашниш. изидан бориш. тақтид қилиш.

³ *Таъжил* — тез, шошилишч.

* * *

Ғунчадек кунглум менинг гулзор майли қилмағай.
Ғам била бутган¹ кунгул гулгашт ила очилмағай.

Ранга-ранга гулларингни, боғбон, арз этмаким,
Таҳ-батаҳ қонлиғ кунгул гул орзусин қилмағай.

Йуқтур улким, гул юзунгдин айру боқсам гул сари,
Ғунча янглиғ кунглума юз хори ғам санчилмағай.

Оразу қаддингни таъриф этсалар юз йил, ҳануз,
Эй юзи гул, сарвқад, юздин бири айтилмағай.

Сендин айрилдим эса булди насибим хори ғам,
Сендин, эй гул, эмди Бобур бир замон айрилмағай.

* * *

Ғаҳи соғин, не булди, зорларни,
Унутмағил, бурунги ёрларни.

Сени курмай, йироқдин зор булдим,
Бирор ед эт йироқдин зорларни.

Юзунгдин айру мен хор, эй азизим,
Киши гулдин айирмас хорларни.

Кузунг беморимен, мендин юмуб куз,
Яна оғритмағил беморларни.

Санга бир йул стар фикридадурмен,
Унутма бир йули афгорларни.

Санга кунглумни олдурдум, жаҳонда
Курубмен гарчи куп дилдорларни.

¹ Бутмоқ — бу ерда: ҳосил булиш, вужудга келиш.

Сиҳи¹ қадларга, Бобур, ошиқ улсанг,
Бурунроқ кузлагайсен дорларни.

* * *

Ё қошинг янглиғ эгилган жисми зоримниму дей?
Ё сочингдек тийра бўлгон рузгоримниму дей?

Кундуз улса, тунгача айтайму бепоён гамим,
Кеча бўлса, тонгга тегру² ҳоли зоримниму дей?

Ҳажри қотил бирла кунглум ҳолатинму шарҳ этай,
Дарди муҳлик ичра жони беқароримниму дей?

Телбаю мадҳушу беҳуд, дема, ким қилди сени,
Лаъли майгун³, сўзи мул, узи хуморимниму дей?

Бобур, ул ойнинг қуёшдек орази ҳижронида
Тонгга тегру ҳар кеча юлдуз саноримниму дей?

* * *

Ул аҳд ила паймон қани, эй ёр, не булди?
Ул лутф ила эҳсон қани, эй ёр, не булди?

Кеттим мени ҳайрон эшигингдин, демалинг ҳеч:
Ул телбаи ҳайрон қани, эй ёр, не булди?

Юз курсатибон эл ичида лутф этар эрдинг,
Ул лутфи намоён қани, эй ёр, не булди?

Сенинг сари борди кунгул, истаб топа олмон,
Сенинг сари боргон қани, эй ёр, не булди?

¹ *Сиҳи* — тик, баланд, туғри.

Тегру — ...гача, ...га қадар

³ *Майгун* — майга ухшаш.

Жонимға даво сузунг эди, сўзламадинг, оҳ,
Жон дардиға дармон қани, эй ёр, не булди?

Мундоқму эди аҳди. Бобурни унуттунг,
Ул аҳд ила паймон қани, эй ер, не булди?

* * *

Курмагай эрдим жамоли оламоро¹ кошки,
Булмагай эрдим бори оламға расво кошки.

Ишқ богининг ниҳоли — гам, бари — ҳирмон эмиш,
Қилмагай эрдим бу гулшанни тамошо кошки.

Қилмагай эрди кунгул ишқин ҳавас, бал. тилга ҳам
Кечмагай эрди анингдек лафз асло кошки.

Қоши ёлар куйида умри шариф этгунча сарф,
Қилгай эрдим масжиду меҳроб аро жо кошки.

Ихтиер эт узга иш. Бобурки, ҳосил бўлмагай
Ишқу васлу айш ила ишраттин илло - кошки.

* * *

Ёз фасли, ер васли, дустларнинг суҳбати,
Шеър баҳси. ишқ дарди, бодани кайфияти.

Ёз фаслида чоғир ичмакнинг узга ҳоли бор,
Кимга бу нашға муяссар булса, бордур давлати.

Ишқ дардини чекиб. ҳар кимки топса васли ёр,
Ул замон булгай унут юз йилги ҳижрон шиддати.

Дустларнинг суҳбатида не хуш улгай баҳси шеър,
То билингай ҳар кишининг табъи бирла ҳолати.

¹ *Оламоро* — оламга зеб берувчи.

² *Илло* — аммо, лекин, бироқ. Бу ерда: ...дан бошқа. *Ишраттин илло* — ишратдан бошқа.

Гар бу уч ишни мувофиқ топсанг ул уч вақт ила,
Мундин ортуқ булмағай, Бобур, жаҳоннинг ишрати.

* * *

Шукрилиллаҳ¹, айш юзланди-ю, меҳнат қолмади,
Етти айёми висолу шони фурқат қолмади.

Юзланиб амну- фароғат, гуссаю ғам булди дафъ,
Айшу ишрат келди-ю, ранжу машаққат қолмади.

Меҳнати ҳижронки, ондин чок-чок эрли кунгул,
Булди роҳатқа мубаддал², ул жароҳат қолмади.

Муртафесъ³ булгонда ҳижрон, кел, таваққуф қилмаким⁴,
Ингизорингни чекарга узга тоқат қолмади.

Васлингга еткурди даврон оқибат Бобурни, шукр,
Эмди даврондин манга асло шикоят қолмади.

* * *

Яна бир куз гамидин хаста курармен узни,
Яна бир зулфга вобаста курармен узни.

Лабининг ҳасратида зор топармен жонни,
Кузининг фурқатида хаста курармен узни.

Кузидин ул қоши ё гарчи мени солди йироқ,
Лек, ул ой қошила пайваста курармен узни.

Зулфи занжирига то булди кунгул вобаста,
Шукр, Бобур киби вораста⁵ курармен узни.

¹ *Шукрилиллаҳ* — Оллоҳга шукр.

Ами — тинчлик, осойишталик, омонлик.

Мубаддал — айланган, алмашган, ўзгарган.

Муртафесъ — уртадан кўтарилган, йуқ булган.

⁵ *Тавиққуф* — тўхташ.

Вораста — озод, қутулган.

РУБОЙЛАР

Хуш улки, кузум тушти сенинг кузунгга,
Бевосита ҳолимни десам узунгга,
Бермай сузума жавоб аччиғланасен,
Қилдинг мени муҳтож чучук сузунгга.

* * *

Эй қомати сарву лаблари оби ҳаёт,
Будур тилагимки, етқамен васлингга бот!
Ҳажрингда манга не сабр қолди, не сабот,
Ё кел бу сориға, ё мени узунгга қот!

* * *

Келди рамазону мен тақи бодапараст,
Ийд улди-ю, зикри май қилурмен пайваст,
Не рузаю не намоз йиллар, ойлар;
Тун-кун маю маъжун¹ била девонаю маст.

* * *

Душманники, бу даҳр забардаст қилур,
Нахват² майидин бир неча кун маст қилур.
Фам емаки, еткурса бошини кукка.
Охир яна ер киби они паст қилур.

¹ *Маъжун* — қувват дори.

² *Нахват* — гурур, ҳулбинлик.

* * *

Кузунг бори соғларни маст этгусидур,
Ғамзанг бори мастларни паст этгусидур.
Куп зоҳиду порсони Бобур янглиғ
Лаълинг ҳаваси бодапараст этгусидур.

* * *

Ҳар кимки вафо қилса, вафо топқусидур!
Ҳар кимки жафо қилса, жафо топқусидур!
Яхши киши курмагай ёмонлиқ ҳаргиз,
Ҳар кимки ёмон булса, жазо топқусидур!

* * *

Ҳижрон қафасида жон қуши рам¹ қиладур,
Ғурбат бу азиз умрни кам қиладур.
Не навъ битай фироқу ғурбат шарҳин —
Ким, куз ёши номанинг юзин нам қиладур.

* * *

Жисмимда иситма кунда маҳкам буладур,
Куздин учадур уйқу чу ахшам буладур.
Ҳар иккаласи ғамим била сабримдек,
Борғон сори бу ортадур, ул кам буладур.

* * *

Эйким, қуёш ул юзунг, ҳилол ул қоштур!
Пулоддурур кунглингу бағринг тоштур!
Номамға агар яхши жавобинг йуқтур,
Сукмак била ёд айласанг ҳам хуштур!

¹ Рам — чучиш, ҳуркиб қочиш.

* * *

Ҳажри аро орому қарорим йуқтур,
Васлиға етарга ихтиёрим йуқтур.
Кимга очайин розки, йуқ маҳрами роз,
Ғам кимга дейинки, ғамгусорим йуқтур.

* * *

Туз оҳ, Заҳириддин Муҳаммад Бобур,
Юз оҳ, Заҳириддин Муҳаммад Бобур!
Сарриштаи¹ айшдин кунгулни зинҳор
Уз, оҳ, Заҳириддин Муҳаммад Бобур!

* * *

Қайгунгни чека-чека қорибтур Бобур,
Раҳм айлаки, узидин борибтур Бобур.
Норанж² йиборди сенгаки, билгайсен.
Яъники, бу навъ сарғорибтур Бобур.

* * *

Бобур, неча бу даҳр мени зор айлар,
Сабримни каму ғамимни бисер айлар.
То даҳрдурур, будур анинг расмиким,
Ойриб кишини азизидин хор айлар.

* * *

Арбоби ҳасад сузига буттунг ухшар,
Бегоналиғ атворини туттунг ўхшар.
Бир доғи соғинмадинг бу фурсатга мени,
Мен хастани, эй ёр, унуттунг ухшар.

¹ *Сарришта* — калаванинг учи, ишнинг асоси.
Норанж — апельсин.

* * *

Васлингга кунгул қиёссиз толибтур,
Ҳажринг аро ихтиёрсиз қолибтур.
Муштоқлигим шарҳини дей олмасмен,
Дийдоринга иштиёқ куп ғолибтур.

* * *

Купдин бериким, ёру диёрим йуқтур,
Бир лаҳзаю бир нафас қарорим йуқтур.
Келдим бу сори уз ихтиёрим бирла,
Лекин боруримда ихтиёрим йуқтур.

* * *

Кунглумда уту икки кузумда судур,
Мен хастаға раҳм қилки, ҳолим булур.
Ғам кундузию фироқ шоми янглиғ,
Тун-кун менга не қарору не уйқудур.

* * *

Аҳбоб, йиғилмоқни фароғат тутунгиз!
Жамъиятингиз борини давлат тутунгиз!
Чун гардиши чарх будурур, Тенгри учун
Бир-бирни неча кунни ганимат тутунгиз!

* * *

Ҳажринг ғамидин оқибат ўлгум, қаро куз,
Юз ғуссаю андуҳ ила боргум, қаро куз.
Васлинг била қилмадинг иложин, Бобур,
Мушкилки, фироқингда тирилгум, қаро куз.

* * *

Ҳусн аҳлига зору мубтало куз эрмиш,
Жоним била кунглумга бало куз эрмиш.
Фаҳм айладим эмди, Бобуро, ишқ ичра
Кузумни қорортқон қаро куз эрмиш.

* * *

Бу хаста кунгул эрди висолинг била хуш,
Жоним ҳам эрур сенинг жамолинг била хуш.
Ҳижрон гами гарчи асру нохуштур, лек,
Фикринг била шодмен, хаёлинг била хуш.

* * *

Эйким, бори шеър аҳлиға сен хон янглиг!
Шеъринг бори шеърларга султон янглиг!
Мазмуни анинг хатти саводий¹ ичра
Зулмат аросида оби ҳайвон янглиг!

* * *

Не ер вафо қилғуси охир, не ҳариф,
Не сайфу² шито³ қолғуси боқий, не хариф⁴,
Юз ҳайфки, зоеъ утадур умри азиз,
Афсуски, ботил боралур умри шариф.

* * *

Андин бериким, қасдим учун турди фироқ,
Юз дарду аламини манга еткурди фироқ,
Мени эшикингдин, нетайин, сурди фироқ,
Қил чора, йўқ эрса мени ултурди фироқ.

* * *

Май таркини қилғали эрурмен гамлиқ,
Бор тийра кунгулга ҳар замон дарҳамлиқ,
Ғам бирла фасурдалиқ ҳалок этти мени,
Май бирла эмиш шодлиғу хуррамлиқ.

¹ *Хати саводий* — қора хат (ёзув).

Саиф — бу ерда: ёз (сайфий).

² *Шито* — қиш.

⁴ *Хариф* — бу ерда: куз.

* * *

Ким ёр анга илм, толиби илм керак,
Ургангали илм толиби илм керак!
Мен толиби илму толиби илме йуқ,
Мен бормен илм толиби — илм керак.

* * *

Юзунг била лабларинг эрур гул, мулдек,
Балким, юзунг олида эрур гул қулдек.
Бобур киби ишқдин дам урмайдур эдим,
Эй гул, мени ишқинг айлади булбулдек.

* * *

Бобурни бурун маҳрами асрор эттинг,
Васлингға бериб йул, узунга ёр эттинг,
Охир бординг, доғи они зор эттинг,
Ҳижрон алами бирла гирифтор эттинг.

* * *

Лутф эттингу кўнгул била жон ургаттинг,
Васлинг била, эй жону жаҳон, ўргаттинг.
Бу қотла ёмонроқ улса ҳолим сенсиз,
Айб айламагайсенки, ёмон ургаттинг.

* * *

Куз шамъини ёрутқали, маҳваш, келдинг,
Сабр уйини куйдурғали оташ келдинг,
Қилдинг мени келганинг била миннатдор.
Раҳмат сенга, яхши келдингу хуш келдинг!

* * *

Сенсиз неча гам бирла малоле куралинг,
Ҳажринг неча булғуси, висоле куралинг.
Ҳажрингда неча хаёл ила уткаралинг,
Лутф айла-ю келгилки, жамоле куралинг.

* * *

Эйким, ясабон юзунгни хуршид эттинг,
Фурқат аламини жонга жовид¹ эттинг.
Мен сени дедим, сен узгани қилдинг ёд,
Навмид² улғил, чун мени навмид эттинг.

* * *

Ётларни, керакки, ошно кам қилсанг,
Ҳар кимки вафо қилса, жафо кам қилсанг.
Навмид булур борча вафодорларинг
Ғар шоҳ назаринг бирла вафо кам қилсанг.

* * *

Ҳижрон аро ёд этиб, мени шод эттинг,
Маҳжур кўнгулни ғамдин озод эттинг.
Не лутф эди, дей, хури паризод, эттинг,
Гуёки бузуқ Каъбани обод эттинг!

* * *

Ҳар ердаки гул булса, тикон булса, не тонг?!
Ҳар қандаки май, дурдидан³ булса, не тонг?!
Шеъримда агар ҳазл, агар жид, кечурунг,
Яхши борида агар ёмон булса, не тонг?!

* * *

Ҳижрон ғамидин неча шикоят қилолинг,
Келгилки, висолдин ҳикоят қилолинг.
Тенгри ҳақи, бизни деб агар сен келсанг,
Кунглунгдагидек лутфу иноят қилолинг.

¹ *Жовид* — мангу, абадий.

Навмид — умидсиз.

³ *Дурд* — май қуиқаси, қолдиғи. Тасаввуфда — қаноат ва номуродлик. Маъшуканинг ошиқни бестоқат қилувчи едини ҳам билдиради.

* * *

Курдунг, доғи кузунгга гирифтор эттинг,
Сурдунг, доғи сузунгга гирифтор эттинг.
Бу табъу камолинг била уз бошинг учун
Бошдин мени узунгга гирифтор эттинг.

* * *

Эй ёр, ҳазин кунглумни ёд айламадинг,
Меҳрингни кам айладинг — зиёд айламадинг.
Ё менда гунаҳ бордур, унуттунг ё сен.
Оё, не жиҳатдурурки, ёд айламадинг?

* * *

Ё қаҳру ғазаб бирла мени туфроқ қил!
Ё баҳри иноятингда мустағрақ¹ қил!
Ё Раб, сенгадур юзум — қаро, гар оқ қил,
Ҳар навъ сенинг ризонг эрур, андоқ қил!

* * *

Доим соғиниб, кунгулни ол, хуш қолғил!
Раҳмат назарини менга сол, хуш қолғил!
Нохуш эди буки, мен ёмон бордим, лек,
Сен лолаъзор, яхши қол, хуш қолғил!

* * *

Эй ёр, сенинг васлинга етмак мушқил,
Фархунда² ҳадисингни³ эшитмак мушқил,
Ишқингни доғи бартараф этмак мушқил,
Бошни олибон бир сари кетмак мушқил.

¹ *Мустағрақ* — гарқ.

² *Фархунда* — қутлуғ.

³ *Ҳадис* — сўз, нутқ.

* * *

То водийи ҳажрингда қилибмен манзил,
Суврат била гарчи айрумен мен бедил.
Валлаҳки¹, эй ёр, сенинг ёдингдин
Бир лаҳзаю бир замон эмасмен ғофил.

* * *

Яксон² караминг қошида мудбир³, муқбил⁴,
Осон сенинг оллингда жамиъи мушқил.
Ё лутфу иноят онча қилким, кутарай,
Ё қаҳру ғазабни тоқатим борича қил.

* * *

Кузунгдин эрур, назора қил, хасталиғим,
Қошингдин эрур ғам била пайвасталиғим⁵.
Бошимни олиб кетгай эдим юз қотла,
Булмаса эди сочингга дилбасталиғим⁶.

* * *

Сенинг била менки, ошнолиғ қилдим,
Ишқингни ҳазин жонға балолиғ қилдим.
Курмай-билмай мени вафосиз дебсен,
Мен сенга не навъ бевафолиғ қилдим?

* * *

Кўнглум тилаги висол эмиштук, билдим,
Ул васл доғи маҳол эмиштук, билдим.
Ҳар қандаки булса меҳрибондур, дер эдим,
Ул доғи ғалат хаёл эмиштук, билдим.

Валлаҳ — Худо ҳаққи.

Яксон — тенг, баробар.

Мудбир — иши юришмаган, бахтсиз.

Муқбил — бахтли, иқболли.

⁵ *Пайваста* — боғланган, улашган, туташган.

⁶ *Дилбасталиғ* — кўнгил қуйганлик, ошиқлик.

* * *

Зулфига кунгул қуюб, паришон булдум,
Куз олдурубон юзига, ҳайрон булдум.
Чин дей сенга, Бобуроки, ошиқлиғда
Ҳар неки қилиб эдим, пушаймон булдум.

* * *

Ҳуснунг сифатини эшитиб зор улдум,
Курмай сени ишқингга гирифтор улдум.
Сурғилки, гаминг фироқи беҳол этти,
Кургилки, кузунг ҳажрида бемор улдум.

* * *

Эй гул, не учун қошингда мен хор улдум?
Юз меҳнату андуҳ била ёр улдум!
Васлинг била бисер севиндум аввал,
Ҳажринг била оқибат гирифтор улдум.

* * *

Ҳар кунда юзунгни курмак эрур ҳавасим,
Ҳар кеча сочинг хаёлидур ҳамнафасим.
Исо дамидин руҳ берур жисмимга,
Сенинг соридин паём¹ келтурса насим.

* * *

Қотингда агар гуноҳ гоҳе қилдим,
Юз қотла надомат била оҳе қилдим,
Қилдим ёмону асру табоҳс² қилдим,
Лутфунг била сен кечур — гуноҳе қилдим.

¹ *Паем* — хабар, дарак.

Табоҳ — бузуқ, хароб, вайрон.

* * *

Бу олам аро ажаб аламлар курдум,
Олам элидин турфа ситамлар курдум,
Ҳар ким бу «Вақоеъ»ни уқур, билгайким,
Не ранжу не меҳнату не гамлар курдум.

* * *

Юз шукр қилайки, ёна ошиқ булдум,
Оламга буллуб фасона¹, ошиқ булдум.
Яхши сузунггу васфи жамолинг эшитиб,
Курмай сени ғойибона ошиқ булдум.

* * *

Ишқинг йулида фироқ ила нетгаймен?
Бир йул курсатки, васлинга етгаймен!
Васлинг манга гар муяссар ўлмас булса,
Бошимни олиб бир сориға кетгаймен!

* * *

Васфингни неча улусдин эшитгаймен,
Не навъ қилиб висолинга етгаймен?
Гар васл муяссар улмаса нетгаймен?
Бошимни олиб қай сориға кетгаймен?

* * *

Ул хатки, мен анда сени ёд этгаймен,
Куз оқида, кошки, савод этгаймен.
Кирпиклардин анга қалам рост қилиб,
Куз қорасидин анга мидод² этгаймен.

¹ *Фасона* — афсона.

² *Мидод* — сиёҳ, қоралик.

* * *

Бсқайдмену хароби сим эрмасмен,
Ҳам мол йиғиштирур лаим¹ эрмасмен.
Кобулда иқомат этти Бобур дерсиз,
Андоқ демангизларки, муқим² эрмасмен.

* * *

Меҳринг недурур — бурун чу бор, жавр — кейин,
Бефоида ишқинг ғамини неча ейин.
Ҳолимни неча десам, демассен мени ёр,
Сен демасанг «Эй ёр!» мени. мен не дейин?!

* * *

Ҳажрингда не қон қолдики, ютмайдурмен?!
Куз ёшини бир лаҳза қурутмайдурмен.
Дийдорингнинг ҳаққини, эй юзи қуёш,
Тенгри ҳақи, бир зарра унутмайдурмен.

* * *

Сен гулсену мен ҳақир³ булбулдурмен,
Сен шуъласен, ул шуълаға мен кулдурмен.
Нисбат йуқтур, деб ижтиноб⁴ айламаким,
Шаҳмен элга, вале сенга қулдурмен!

* * *

Эйки, ёролиғ жисмима марҳам сенсен,
Мажруҳ кунгулға ништар ҳам сенсен.
Гаҳ шоду гаҳи ғамгин эсам, айб этма —
Ким. боиси шодмонлиғу ғам сенсен.

¹ *Лаим* — хасис, паст.

² *Муқим* — тургун, собит.

Ҳақир — беқадр, бечора.

⁴ *Ижтиноб* — узоқлашиш, четлашиш, сақланиш.

* * *

Жонимда менинг ҳаёти жоним сенсен,
Жисмимда менинг руҳи равоним¹ сенсен.
Бобурни сенингдек узга йуқ ери азизи,
Алқиссаки, умри жовидоним сенсен.

* * *

Эйким, манга мужда бердинг ул жонондин,
Қилдинг мени озод ғами ҳижрондин.
Бу муждани² не навъ сифат қилгаймен,
Гуёки хабар бердинг улукка жондин.

* * *

Даврон мени уткарди сару сомондин³,
Ойирди мени бир йули хонумондин.
Гаҳ бошима тож, гаҳ балойи таъна,
Неларки, бошимга келмади даврондин.

* * *

Суз сурғали лаъли нуктадонинг⁴ топмон,
Юз суртгали ул остонинг топмон.
Беному нишонлиғ истасам, не тонгким,
Номингни эшитдиму нишонинг топмон.

* * *

Эл суҳбатиники, орзу қилмишмен,
Не хушлуғ ила бу гуфтуғу⁵ қилмишмен.
Ишрат била айшни не иш қилгоймен,
Менким, ғаму меҳнат била ху қилмишмен.

Руҳи равон — жон, ҳаёт, тириклик.

Мужда — хушхабар.

Сару сомон — бу ерда: синов, имтиҳон.

Нуктадон — нозикфаҳм, доно.

Гуфтуғу — суҳбат, гаплашиш, нутқ.

* * *

Май таркини қилғали паришондурмен,
Билмон қилур ишимни-ю, ҳайрондурмен.
Эл барча пушаймон булуру тавба қилур,
Мен тавба қилибмен-у, пушаймондурмен.

* * *

Ишқинг мени қилди асру шайдо, нетайин?
Олам элига айлади расво, нетайин?
Жонимни фидо қилиб санга, андин сунг
Дерменки, сени жон этай, аммо нетайин?

* * *

Васлингни тилаб неча, сабодин билайин,
Келгилки, қуюндек бошингга эврулайин.
Гар келмасанг, истасанг мени хидматингга,
Бошимни қадам қилиб, қадамға келайин.

* * *

Ишқ ишини боштин яна бунёд этайин,
Ишқинг ғами бирла хотирим шод этайин.
Дебсенки, унутма мени ҳижрон аро, вой,
Сени унутуб, не кишини ёд этайин?!

* * *

Бесабрмену бесару сомондурмен¹,
Бир ғамзададурмену² паришондурмен.
Не диннинг ишин қилдиму не дунёнинг,
Ё Раб, нетай, уз ишимга ҳайрондурмен.

¹ *Бесару сомон* — бахтсиз, бечора.

² *Ғамзада* — ғамгин, қайгули.

* * *

Ғам хонаси сори гузар¹, эй жон, қилма!
Ишрат уйини кулбаи аҳзон² қилма!
Зулфунг киби кунглумни паришон айлаб,
Лаълинг киби бағримни тула қон қилма!

* * *

Ҳар зулфтин. эй кунгул, паришон булма,
Ҳар юзга ҳам асру зору ҳайрон булма.
Мен сенга демонки, тарки ишқ эт, лекин,
Андоқ қилким, сунгра пушаймон булма!

* * *

Давлатқа етиб, меҳнат элин унутма!
Бу беш кун учун узунгни асру тутма!
Борғонни, кел эмди, ёд қилмай, эй дуст,
Бориш-келишингни лутф этиб, уксутма!³

* * *

Куз равшан эди сенинг жамолинг бирла,
Кўнгул хуш эди сенинг висолинг бирла.
Бас тийраю нохуш этти ҳажрини бизни,
Эмди қилалинг хуй хаёлинг бирла.

¹ *Гузар* — утиш, кечиш.

² *Кулбаи аҳзон* — ғам уйи, қайғу қулбаси, ҳасратхона. Бу тусунча Яъқуб пайгамбар ҳаёти билан боғлиқ булиб, сеvimли жигарбанди Юсуфдан ажралгач, у йул буйида бир уй тиклаб, унинг йулига куз тикиб, кеча-кундуз йиглай-йиглай қур булиб қолади. Бу уй байт ул-аҳзон номи билан машҳур. Мумтоз адабиётда сунгсиз дарду ғамда, чорасиз аҳволда қолган кишининг уйини, ҳаётини, дунёни байт ул-аҳзонга нисбат бериш бир анъана тусини олган.

³ *Уксутмоқ* — камайтирмоқ.

* * *

Рухум яратиб эдинг латофат бирла,
Қилдинг анга танни ҳамраҳ офат бирла.
Рухумни чу тан уйига келтурдунг пок,
Мундин бори элтма касофат бирла.

* * *

Сен анда фароғу айшу ишрат бирла,
Мен мунда хароб ранжу меҳнат бирла.
Асрармен узум бирла сени нақш қилиб,
Хурсанд булурмен ушбу суврат бирла.

* * *

Нетгай киши бу фалак нифоқи бирла,
Этгай бу фалак оту сўроқи бирла.
Гаҳ тиргузадур висол айёминин,
Гаҳ ултурадур шоми фироқи бирла.

* * *

Рафторию қаддиға равоним садқа,
Бир боқишиға икки жаҳоним садқа.
Оғзию белига буду нобудум¹ сарф,
Кўзию лабиға жисму жоним садқа.

* * *

Келдим санга юз умид бирла, эй моҳ,
Лекин, бордим юзунгни курмай, юз оҳ,
Ҳамсуҳбату ҳамраҳни нетай бу йулда?
Дардинг мени ҳамсуҳбату ишқинг ҳамроҳ.

¹. *Буду нобуд* — бору вук.

* * *

Не хеш¹ мени хушлару не бегона,
Не ғайр ризо мендину не жонона.
Ҳар нечаки яхшилиқта қилсам афсун²,
Халқ ичра ёмонлиғ била мен афсона.

* * *

Бу даҳр аро гар эҳтимоли булса,
Мендек сенга ёри лоуболи³ булса.
Ул ёр бәсе нозику йуқ менда алаб,
Мендин, не ажаб, агар малоли булса.

* * *

Ёр улдурким, шеърға майли булса,
Нетгай киши шеър ғайр хайли⁴ булса?!
Ағёрнинг озорини ҳар ҳол била
Чеккаймен агар ёр туфайли булса.

* * *

Жон вола эрур лаъли шакарборингға⁵,
Кунглум ҳам эрур хароб рухсорингға.
Гуфтoring эрур боштин-аёқ борчаси хуб,
Мен банда булай боштин-аёқ борингға.

* * *

Эй, ой юзунг оллида қуеш шарманда,
Ширин сузу яхши хулқунгға мен банда,
Ҳижронда неча нома била сузлашалинг,
Ё сен бери кел, ё борайин мен анда.

¹ *Хеш* — қариндош-уруг.

Афсун (Фусун) — сеҳр, жоду, ҳийла.

³ *Лоуболи* — бепарво, бегам.

⁴ *Хайл* — 1) туда, гуруҳ, тоифа; 2) эл, жамоа; 3) оила, болачақа, аҳлу аёл.

⁵ *Шакарбор* — шакар ёғдирувчи, ширинсуз.

* * *

Неча бу фалак солғуси ғурбатка мени,
Ҳар лаҳза тугонгусиз машаққатқа мени.
Не чора қилай, нетайки, Тенгри гуе,
Меҳнатни менга яратти. меҳнатқа — мени.

* * *

Бедард ҳабиб билмади дардимни,
Туфроқча курмади рухи зардимни¹.
Мендин неча кунглида ғубори булғай,
Кеттим муна, эмди топмағай гардимни.

* * *

Кунгли тилаган муродиға етса киши,
Ё борча муродларни тарк этса киши.
Бу икки муяссар улмаса оламда,
Бошини олиб бир сориға кетса киши.

* * *

Ёд этмас эмиш кишини ғурбатта киши,
Шод этмас эмиш кунгулни меҳнатта киши.
Кунглум бу ғариблиқда шод улмади, оҳ,
Ғурбатта севунмас эмиш, албатта, киши.

* * *

Оворалиғ асру хонумондин яхши,
Бир гуша манга икки жаҳондин яхши.
Овора булурни яхши эрмас демагил,
Булсам агар овора, не ондин яхши?!

¹ Зард — сариқ, Рухи зард — сариқ, заъфарон юз.

* * *

Ҳажрингда бу тун кунгулда қайғу эрди,
Васлингға стишмадим — жиҳат бу эрди:
Оҳим тутуни бирла кузумнинг ёшидин
Йўл балчиқ эди, кеча қаронғу эрди!

* * *

Ҳажрингда, агарчи жонға бедод эрди,
Сенсиз манга юз фиғону фаред эрди.
Фикрингдин эрди, валек, хурсандлигим,
Зикринг била бу хаста кунгул шод эрди.

* * *

Ишқингда кўнгул харобдур, мен не қилай?
Ҳажрингда кузум пуробдур¹, мен не қилай?
Жисмим аро печу тобдур², мен не қилай?
Жонимда куп изтиробдур, мен не қилай?

* * *

Шоҳим, санга маълум эмастур, не қилай?
Оҳим санга маълум эмастур, не қилай?
Мен юзу қошинг дермену сен — бадру³ ҳилол,
Моҳим, санга маълум эмастур, не қилай?

* * *

Бошимни туфайл ул саромадқа⁴ қилай,
Жонимни фидо ушал сиҳи қадқа қилай.
Бу хаста кунгул била хамида⁵ қадни
Кузи била зулфиға анинг садқа қилай.

¹ *Пуроб* — ёшга тўла.

² *Печу тоб* — алам, изтироб.

³ *Бадру* — ун турт кунлик ой.

⁴ *Саромад* — бошқалардан устун, мумтоз.

⁵ *Хамида* — эгик, эгилган.

* * *

Ҳижрон аро неча нома таҳрир қилай,
Хома тили бирла ҳол тақрир қилай.
Хуш улким, сузум санга десам воситасиз,
Сен андаю мен мунда — не тадбир қилай?

* * *

Менинг тилагим будурки, то зинда¹ булай,
Ҳар қанда эсанг, банда доғи анда булай.
Не хулқ эди, ёна кунглум олдинг суз ила,
Ширин сузу яхши хулқунгга банда булай!

* * *

Носих² сузи санга неча мардуд³ улғай,
Яхшию ямон қошингда нобуд улғай.
Бори эмди маош⁴, бир навъ этким,
Ҳақ розию олам эли хушнуд улғай.

* * *

Юз жаҳд ила етмай санга, эй ой, нетай?
Ҳажринг аламида неча йиғлой, нетай?
Йуқ санга вафою раҳму парвой, нетай?
Эй вой, нстай? Вой, нетай? Вой, нетай?

* * *

Мен неча жафою жаврунга сабр этай?
Бир зарра вафою меҳр йуқ сенда, нетай?
Чун бошим асгингга қуярға ярамас,
Бошимни олиб аёқ етганча кетай!

¹ *Зинда* — тирик.

² *Носих* — насихатгуй.

³ *Мардуд* — рад қилинган.

⁴ *Маош* — тирикчилик, яшаш.

* * *

Толєъ йуқи жонимга балолиғ булди,
Ҳар ишники, айладим — хатолиғ булди.
Уз ерни қуйиб, Ҳинд сори юзландим,
Ё Раб, нетайин, не юз қаролиғ булди?!

* * *

Ҳуснунгки сенинг шуҳраи офоқ улди,
Жон бирла кунгул васлингга муштоқ ўлди.
Ҳажринг аро интизор ҳаддин ошти,
Кел ё мени иста — тоқатим тоқ ўлди.

* * *

Бу чеҳраи зардимдин уёлсанг, нетгай?
Раҳмат назарини манга солсанг, нетгай?
Бир ишва била кунгул бериб Бобурға,
Бир буса била кунгулни олсанг, нетгай?

* * *

Гар сидқ била бировки, ошиқ бўлғай.
Маъшук висоли анга лойиқ бўлғай.
Пир оллида топқуси муродин бешак,
Ҳар кимки, агар муриди¹ содиқ бўлғай.

¹ *Мурид* — толиб, талабгор, бирор шайх ёки пирга қул бериб, унга эргашувчи. Тасаввуфла моддий боғлиқликлар ва уз хоҳиш-иродасидан воз кечиб. Ҳаққа интилаётган киши.

ТУЮҚЛАР

Васлдин сўз дерга йуқ ёро манга,
Ҳажр аро раҳм айлагил, ёро, манга.
Уқунг этти куп ёмон ёро манга,
Марҳами лутфунг била ёро манга.

* * *

Улки, ҳар кузи ғазоли¹ Чиндурур,
Қошида пайваста онинг чиндурур.
Чунки куп ёлғон айтти ул манга,
Ғар десам ёлғончи они чиндурур.

* * *

Мени беҳол айлаган ёр ойдурур —
Ким, онинг васли менга ёройдурур.
Ғар висоли булмаса, кетар срим
Ё Хуросон, ё Хитой, ё Ройдурур.

* * *

Ишқ аҳли ишқ дардини танинг,
Куп ёмондур, дарди ишқидин танинг.
Ҳар неча кузум оч эрса, куз туер
Ғар очилса сиймдек нозик танинг.

¹ *Ғазол* — киник, оҳу.

² *Рой (Рай)* — Техрон яқинидаги қадимий шаҳар.

* * *

Кел, қилай жонни нисоринг, о ёрим,
Нақди жонни борму сендин оёрим?!
Буса берсанг гар тамом оғзинг била,
Кунжи оғзингдин олойин оёрим.

* * *

Сен киби бир дилрабони билманам,
Ошиқи содиққи дерлар, бил, манам,
Қил тасаввур куз ёшимни бир тенгиз¹,
Узга ошиқ ашки янглиғ билманам.

* * *

Қаддимни фироқ меҳнаги ё қилди,
Кунглум ғаму андух утиға ёқилди.
Ҳолимни сабоға айтиб эрдим, эй гул,
Билмон, санга шарҳ қилмади ё қилди?!

¹ *Тенгиз* — денгиз.

ФАРДЛАР

Кошки эл бирла ул маҳваш ҳикоят қилмаса,
Ё ҳикоят қилганини эл ривоят қилмаса.

* * *

Булмади ҳаргиз, нетай, ул бевафо ёрим менинг.
Гар менга ер улса ул, булғай Худо ёрим менинг.

* * *

Қадин куз жуйборига¹ ул ой бехост² келтурса,
Оёғидин кутармай бошни, Тенгри рост келтурса.

* * *

Не осиг ишқ аро манъ айламак оҳу фиғонимни —
Ки, мен барбод бермишмен бу йулда хонумонимни.

* * *

Сенгаким, арзи ҳолимни адо мен нотавон қилдим,
Муборак хотирингга ноҳуш-ар келса, ёмон қилдим.

* * *

Кузум ёруғлиғию хаста кунглум хушлиғи сенсен,
Баданда жонсену жоннинг дағи дилкашлиғи сенсен.

¹ *Жуйбор* — ариқ, сой.

² *Бехост* — бехос, тусатдан, қутилмаганда.

* * *

Меҳр ила хурсанд этарсен, жавр ила помол ҳам,
Бир замон ғамгин қилурсен, бир замон хушҳол ҳам.

* * *

Улфатим эл бирла оздур, кубдур эл жаври менга,
Не менинг таврим сқар элга, не эл таври менга.

* * *

Узга ҳамдам истабон, жонимга маҳрам найлайин?
Менмену ул ой хаёли, узга ҳамдам найлайин?

* * *

Очилди кунглум ушал гульзозор келганидин,
Нечукки, гунча очилғай баҳор келганидин.

* * *

Жафони қуй, вафо таркини тутма,
Унутмасмен сени, сен ҳам унутма.

* * *

Тасаввур қилмағилким, сендин, эй жон, узга қилғаймен,
Кунгул ул, фикр ҳам улдур, не имкон узга қилғаймен?

* * *

Бормаким, кунглумда васлинг иштиёқидур ҳануз.
Келки, васлинг иштиёқи менда боқидур ҳануз.

* * *

Ҳажр ила кунглумни буздинг, васл бирла туз мени,
Бордингу ултурдунг охир, кел, дағи тиргуз мени.

* * *

Гушае тутсам, жаҳоннинг элидин ғам курмасам,
Истарам эл курмаса мени-ю, мен ҳам курмасам.

* * *

Жаҳон бирла жаҳоннинг аҳлидин беҳад малолим бор,
Биридин қатъ этиб, ул бирга қотилмас хаёлим бор.

* * *

Жонни фидо қилиб сенга, бормен дағи ёмон,
Қилган ҳамондурур доғию қилмаган ҳамон.

* * *

Бўлди ҳажринг дузахининг бартараф булмоқ чоғи —
Ким, висолингнинг далилидур кузумнинг учмоғи.

* * *

Тани зоримни де, гулшанда шоҳи нотавон курсанг,
Сариг юзумни соғин, боғ аро барғи хазон курсанг.

* * *

Тутмагил, эй гул, равоким, ишқинг ичра бир ғариб,
Ерга бош қуйғай хазон яфроғи янглиғ сарғариб.

* * *

Ул икки лаби рамзи дард аҳлиға қилмайду,
Гул гунчасидур гуё, бизларга очилмайду.

* * *

Сенинг учун ватаним куҳу дашт булғусидур,
Анинг учунки, вафосиз ғазол курунасен.

* * *

Ёр қадрин билмадим то ердин айрилмадим,
Ёр қадри мунча ҳам душвор экандур билмадим.

* * *

Мени ҳижронда куйдурсанг, кунгул сендин совутмасмен,
Агарчи сен унутгунг мени, сени мен унутмасмен!

* * *

Жаҳон элию жаҳон борча гар адам булса,
Адам йулини тутай зарра менда ғам бўлса.

* * *

Истарам етсам қуюндек гулғузорим қошиға,
Оллида туфроғ булуб, эврулсам онинг бошиға!

* * *

Бу дунёдин фараҳ йуқтур мени маҳзунға жононсиз,
Жаҳондинким, десун, биллоҳ¹, керакмас манга жон онсиз!

* * *

Ишқ юки айлади сипеҳри аълони хам,
Не ажаб, ар айласа менингча шайдони хам.

* * *

Бошим қалам қилибон висолинга етайин,
Муяссар булмаса васл, бош олибон кетайин.

¹ *Биллоҳ* — Худо ҳаққи.

ҲИКМАТЛАР

Отани чунки қибла дебтурлар,
Қибла янглиғ анга назар қилғил.
Ота оғригма, эй отам, зинҳор,
Ота озоридин ҳазар қилғил.

* * *

Бировнингниким, бировдин кунгли қолур,
Киши юз сўз била кунгулни олур.

* * *

Арзимас ғам емакка бу дунё,
Бал, отин ҳам демакка бу дунё.

Тамаъ узгил бу эски дунёдин,
Хотирингдин чиқар бу дун ёдин.

Давлат учун кунгулни зор этма!
Иzzат учун узунгни хор этма!

Куз очиб-боққунча сафо йуқ анга,
Куз юмуб-очқунча бақо йуқ анга.

Даҳрдин кимга булма мултамаси,¹
Беш эмас орзу била ҳаваси.

¹ *Мултамас* — илтимос қилинган, суралган.

* * *

Нафсини касбидур ҳавою ҳавас,
Руҳ олидадур булар ярамас.

Нафс душмандурур яқин билгил,
Дустум, бу сузумни чин билгил.

Душманедур, агарчи, утру эмас,
Лек, бир лаҳза сендин айру эмас.

Гарчи зоҳирда туғридектур нафс,
Жисминг уйида уғридектур нафс.

Бурноғилар сузин назар қилғил,
Уйнинг уғрисидин ҳазар қилғил.

* * *

Нафс тавсанини ром қил узунга,
Қодир ул ҳарна суз десанг сузунгга.

* * *

Ҳар сузки эшитса, деса булмас,
Суз борки, айтса — деса булмас.

* * *

Не ёрою не ҳаддурур кишига —
Ки, даҳл айлағай Тенгрининг ишига.

* * *

Жаҳон чун бевафодур, нечаким андиша Бобур қил,
Узунгни подшоҳи жумлаи олам тасаввур қил.

¹ *Яқин* — ҳақиқат.

* * *

Яхшилиғ чун қилмадинг, боре ёмонлиғ қилмағил.

* * *

Ҳар кимки куп айтур, паришон айтур.

* * *

Ёмонлик қилганингдан кейин офатлардан эмин булма, чунки табиатнинг берадиган жазоси аниқ.

* * *

Чун салтанат дағдағаси ва мулкгирлик доияси¹ бор, бир қатла-икки қатла иш юрумаган била боқиб ултуруб булмас.

* * *

Ҳеч нима Тенгрининг хостидин узга булмас.

* * *

Мулкгирликда ва мамлакатдорликта агарчи баъзи ишлар зоҳирда маъқул ва муважжаҳ² курунур, вале ҳар ишнинг заминиди юз минг мулоҳаза вожиб ва лозимдур.

* * *

Ишлар вақтида бажарилиши керак, вақтида бажарилмаган иш суе булади, суе.

¹ *Мулкгирлик доияси* — мулк олиш орзуси.

² *Муважжаҳ* — маъқул, ёқимли.

* * *

Бурунғилар дебетурларким, қурғон беркитмакликка бош керак, икки қул керак, икки бут керак: бош сардор булғай. Икки қул икки тарафтин келур қумак ва мадал булғай. Икки бут қурғоннинг суйи била захираси булғай.

* * *

Ишрат усраттин¹ сунг, фароғат машаққаттин кейин лаззатлироқ ва яхшироқ курунур.

* * *

Иш қопуға² келган маҳалда жидд ва эҳтимомни³ тақсир қилмамоқ керак, сунгра пушаймонлиқ бефоиладур.

* * *

Оламда жон ваҳмидин ёмонроқ нима булмас эмиш.

* * *

Агар юз йил ва агар биргина кун яшасанг ҳам, кунгил очувчи бу қасрдан кетиш керак булур.

* * *

Сен узинга ёмонлиқ қилувчини турмуш ҳукмига ҳавола қил. Турмуш сенга уч олиб берувчи хизматкордир.

* * *

Яхши кишининг хонасидаги смон хотин шу дунснинг узидаёқ унинг дузахидур.

¹ *Усрат* — қийинчилик.

² *Қопу* — эшик, дарвоза.

³ *Эҳтимом* — аҳамият бериш, диққат қилиш.

* * *

Ғаразким, бу дунёда кишидин ушмундоғ нималар қолур, ҳар ким ақлдин баҳравар булса, нега андоғ ҳаракатга иқдом¹ қилғайким, андин сунг ёмон дегайлар ва ҳар кишига ҳушдин асари булса, нега андоғ амрга иқдом ва эҳтимом қилмағайким, қилғондин сунг мустаҳсан² дегайлар.

* * *

Ҳар кимдин яхши қоида қолғон булса, анинг била амал қилмоқ керак.

* * *

Агар ота ёмон иш қилғон бўлса, яхши иш билан бадал қилмоқ керак.

* * *

Ҳар бир юзага келган яхши-ёмонликни текшириб қарасанг, турмуш учун хайриятлидир.

* * *

Агар олам тиги уз жойидан қузголса, Худо хоҳламанса бир томирни ҳам қирқолмайди.

* * *

Неким азалда Тенгри тақдир қилибтур, андин узга булмас.

* * *

Салтанат ва жаҳонгирлиғ беасбоб ва олот³ даст бермас⁴. Подшоҳлиқ ва амирлиқ бенавкар ва вилоят мумкин эрмас.

Иқдом — қалам қуйиш, юриш.

Мустаҳсан — маъқул; таҳсинга сазовор.

Олот — асбоблар, қурооллар.

Даст бермоқ — муяссар булмоқ.

* * *

Ҳар кимки ҳаёт мажлисиға кирибтур, оқибат ажал пай-
монасидин ичгусидур ва ҳар кишиким, тириклик манзи-
лиға келибтур, охир дунё ғамхонасидан кечгусидур.

* * *

Ёмон от била тирилгандин, яхши от билан улган
яхшироқ.

* * *

Гаронжонлиқ¹ била коҳиллиқ² подшоҳлиқ била рост
келмас.

* * *

Улуқлар кўтаримлик керак.

* * *

Ҳеч қайда подшоҳлиқ қайдича йуқтур.

* * *

Подшоҳлиқ била ёлғузлик рост келмас.

* * *

Жаҳонгирлик тухтаб турмайди, ким яхши тиришса,
жаҳон ушаники булади, ҳаётда ҳар бир нарса тухташи
мумкин, аммо подшоҳлиқ тухтамайди.

* * *

Инсон табиати узининг яратилиши буйича нафс лаз-
затларига мойилдир.

* * *

Башар нафси ёмонликка майл этишдан узоқ эмас.

¹ *Гаронжонлиқ* — вазминлик, оғирлик, босиқлик.

- *Коҳиллиқ* — суствлик, бушлик.

* * *

Урнига қараб, гулга — гул, тиканга — тикан бул.

* * *

Эй кунгул, яхши ики дунёдин
Бир назар қилса санга дилдоринг!

* * *

Аъзою жавориҳингни¹ ҳозир қилғил,
Жон бирла кунгул ҳозир нозир қилғил.
Ҳар лаҳза бир андишаю бир фикрни қуй.
Андишаю фикрингни борин бир қилғил.

* * *

Душман сузига кирма, эшит дуст сўзин,
Эшитмаса сузни дуст, душман не дегай?

* * *

Борму эркин ҳеч нима оламда ҳижрондин ёмон,
Ҳар неким ондин ёмонроқ йуқ, будур ондин ёмон.

* * *

Сендин айру найлагаймен айшу саҳбо хушлуғин —
Ки, сенинг учун тилармен барча дунё хушлуғин.

* * *

Хуш ул бурунқи замонларки, уттию борди,
Хуш ул кишики, замонларни яхши уткорди.

* * *

Купу озға Тенгридур бергучи,
Бу даргоҳда йуқтур кишининг кучи.

¹ *Жавориҳ* — тана аъзолари.

МУНДАРИЖА

Эргаш Очиллов. Навоийнинг муносиб издоши	3
Ғазаллар	15
Рубоийлар	68
Туюқлар	89
Фардлар	91
Ҳикматлар	95

Адабий-бадний нашр

Жаҳон шеърятини дурдоналари

ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР

САНГА КҮНГЛУМНИ ОЛДУРДУМ

Рассом	<i>А. Саидбердиев</i>
Муҳаррир	<i>О. Қанасв</i>
Бадний муҳаррир	<i>Р. Зуфаров</i>
Техник муҳаррир	<i>Т. Харитоновна</i>
Мусаҳҳиҳ	<i>С. Салохутдинова</i>
Компьютерда тайёрловчи	<i>К. Голдобина</i>

Нашриёт лицензияси А1 №158. 14.08.2009.

Босишга рухсат этилди 28.03.2011. Офсет қоғози. Бичими 84×108¹/₃₂.

•TimesUZ• гарнитурасида офсет усулда босилди.

Шарғли босма табағи 5.46. Нашр табағи 3.58.

Нусхаси 3000. Буюртма № 11-78.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг

«O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйи.

100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Телефон: (371) 244-87-55, 244-87-20

Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10.

e-mail: iptduzbekistan@mail.ru

www.iptd-uzbekistan.uz

Бобур, Заҳириддин Муҳаммад

Б79 Санга кунглумни олдурдум / Заҳириддин Муҳаммад Бобур; Тузувчи, сузбоши ва изоҳлар муаллифи Э. Очилов. — Т.: O‘zbekiston, 2011. — 104 б. — (Жаҳон шеърियाги дурдоналари).

Г. Очилов, Эргаш. (тузувчи).

ISBN 978-9943-01-658-3

Мирзо Бобур адабий меросининг энг сара намуналари асосида тузилган ушбу туплам шоҳ-шоирнинг дилуртар газаллари, пурмаъно рубойлари, гузал туюқлари, дақиқ кузатишлар маҳсули булмиш фардлари ва турли асарлари орасидан саралаб олинган теран маъноли ҳикматларини уз ичига олади. Забардаст суз санъаткори назмий мероси ва бадий маҳорати ҳақида яхлит тасаввур ҳосил қилувчи мазкур мажмуа шеърят мухлисларига муносиб тухфа деб уйлаймиз.

УДК: 821
ББК 84 (5у)1

30002

«O'ZBEKISTON»

ISBN 978-9943-01-658-3

9 789943 016583